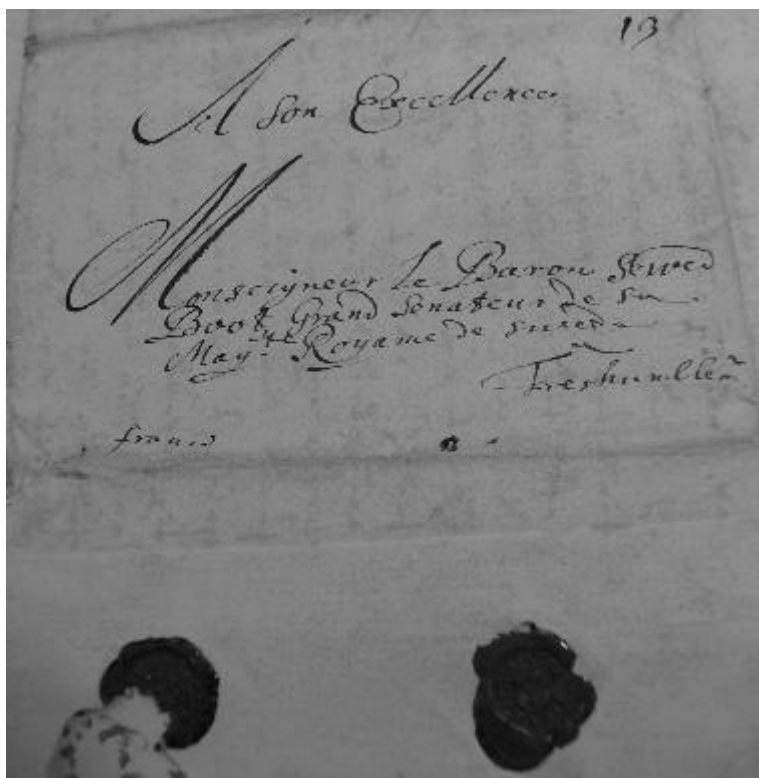

Lunds universitet
Historiska institutionen
HISK01 – vt 2011
Examinator: Hanne Sanders
Handledare: Harald Gustafsson
Seminariedatum och plats: 30/5 kl. 10.15 Blå rummet

Statsskifte, kommunikation och människor

Identiteter och kulturella föreställningar i supplikskrivande i Halland under den första svenska tiden, 1645-1657

Johan Persson

Innehållsförteckning

1 - Inledning	1
Syfte och frågeställningar.....	1
Tidigare forskning kring suppliker	3
Tidigare forskning om Halland efter Freden i Brömsebro.....	5
Material, källkritik och metod	6
Suppliker och deras källvärde.....	7
Metod	8
Sociala sammanhang i narrativa strukturer	9
Avgränsningar.....	10
Uppsatsens disposition.....	10
2 - Teoretiskt ramverk. Identiteter, etnicitet och religion	12
Identitet och identifikation.....	12
Tvärkollektiva identiteter och föreställningar	14
Etnicitet och förnationella föreställningar	15
Riksidentiteter	16
Religionens roll för riksidentiteter.....	17
3 - Bakgrund	20
Freden i Brömsebro och edskrivning till en ny överhet	20
Upprättandet av Hallands guvernement.....	21
En utarmad provins	22
1648 års kontrakt och 1657 års skattetryck	22
4 - Individuella identiteter	24
Underdånig tjänare in i döden - hierarkiska identiteter.....	24
Fattiga män och fattiga kvinnor - genusidentiteter.....	26
Vi kvinnor - kvinnlig gruppmantalitet.....	28
Stånds, roll- och yrkesidentiteter	30

5 - Tvärkollektiva identiteter och föreställningar	33
Gud den allsmäktige – religiösa identiteter och föreställningar	33
Landskap, härad, socken, by – regionala och lokala identiteter	39
Landet Halland.....	40
Danskt och svenskt – etnisk tillhörighet eller politisk lojalitet	42
En gammal god dansk tid?.....	47
6 - Slutsats och sammanfattande diskussion	50
7 - Källor och litteratur	54
Otryckta källor	54
Litteratur.....	54

1 - Inledning

Den 16 september 1645 stod invånarna i Halmstad och Varberg samlade för att motta fältherrarna Gustav Horn och Lars Kagg. Dessa skulle rida in i städerna och officiellt motta Halland som provins under det svenska riket.¹ Efter dessa herrar följde varsin sekreterare och detta för att man i samband med överlämnandet även skulle samla den halländska befolkningen till städerna för att dessa skulle svära trohetsed till sin nya svenska överhet. Man ville veta ”vilka som hava hug och lust att bliva boendes under vår regering”.²

Anledningen till detta överlämnande berodde på det föregående krig mellan Sverige och Danmark-Norge där den följande freden i Brömsebro tvingat den Danmark att pantsätta Halland till Sverige på 30 år för att den svenska staten skulle kunna försäkra sig om att Danmark inte bröt den till Sverige vunna tullfriheten i Öresund.

I de efterföljande 12 åren fram till freden i Roskilde 1658, levde alltså invånarna i Halland vidare under ett svenskt styre. Halland hade vid det här laget länge varit ett utsatt gränslandskap och allt sedan de många krigen mellan de nordiska staterna började efter Kalmarunionens upplösning på 1500-talet, hade landskapet blivit alltmer utarmat. Nu skulle man dessutom leva under pantsättning, behöva ingå nya avtal och rikta skattebetalning till en ny överhet. Under den kommande tiden efter freden skulle dessutom en stor del soldater ur den svenska armén förläggas på de olika befästningarna i Halland och inkvarteringen av dessa bekostades av befolkningen som fick ge ifrån sig både mat och husrum till soldaterna. När det svenska kriget mot Polen inleddes 1655 skulle dessutom utskrivningar börja stå ibland hallänningarna och 1657 ökade både utskrivningarna och skatterna ordentligt. Det är inte undra på att det började strömma in många besvärsskrifter, så kallade *suppliker* och andra klagomål till förvaltningen under denna tid.

Syfte och frågeställningar

Utifrån ovanstående inledning är det till synes lätt att börja reflektera kring hur denna pantsättning och övergång till en ny svensk stat påverkade människorna i Halland. Uppfattades övergången som något problematiskt för människors identiteter och föreställning kring sådant som till exempel etnicitet och religion, eller fortsatte man att leva livet som vanligt och erkände sin nya överhet utan att reflektera vidare över sin nya rikstillhörighet? Hur identifierade sig människorna i Halland överhuvudtaget med olika föreställningar kring sådant som exempelvis, genus, yrken, stånd, lokal

¹ I Halmstad blev det dock i själva verket generalmajor Caspar Otto Sperling som fick möta den danske kommandanten Niels Krabbe på torget runt fyra tiden på eftermiddagen. Detta på grund av att Gustav Horn själv hade ”för många andre ärenders förrättande”. Lars Trulsson, *Halmstads Historia Del II. Tiden 1645-1850*, Halmstad 1968, s. 8.

² Jerker Rosén, ”Hallands försvenskning. Från freden i Brömsebro till våra dagar” särtryck ur *Hallands historia II*, Halmstad 1959, s. 30.

tillhörighet under den här tiden?

Syftet med denna undersökning är att, med hjälp av senare tidens forskning kring Skånelandskapens övergångsperiod, undersöka människors identiteter och föreställningsvärldar i en något bortglömd period av landskapens övergångshistoria. Hallands övergång till Sverige är, i jämförelse med den senare övergången efter Roskildefreden, ganska speciell. Halland pantsattes på 30 år och skulle formellt övergå till den danska staten igen efter denna period. Förutom detta skar nu plötsligt en ny riksgräns mellan Halland och Skåne uppe på Hallandsåsen och dessutom försvårades landvägen mellan Danmark och den ”formellt” underlydande provinsen Norge avsevärt. Således är det inte otänkbart att denna något omstrukturerande period borde påverkat människors kulturella föreställningar.

Genom att undersöka så kallade *suppliker*, vilka kan ses som en form av klagobrev eller böneskrifter från enskilda personer eller grupper, är därför ambitionen med denna undersökning att utifrån ovanstående problemformuleringar försöka att besvara följande frågor:

• *Vilka olika identiteter framkommer i supplikerna?*

Här kommer jag mer allmänt att undersöka hur man valde att framställa sig själv i supplikerna och vilka identiteter som olika människor ansåg sig kunna framhålla i olika sammanhangen.

• *Vilka större föreställningsvärldar och identifikationer med större värdegemenskaper framträder i materialet?*

Här kommer jag undersöka vilka olika större föreställningsvärldar som människor identifierade sig som en del utav, så som religion, rikstillhörighet och olika hierarkiska och patriarkala relationer. Dessa föreställningar skall tolkas som mer allmänna idéklimat som genomsyrade hela samhället och inte bara de enskilda individernas föreställningar. En följdfråga blir här om dessa föreställningsvärldar dessutom kunde påverka varandra och om det fanns föreställningar som uppenbart var mer betydelsefulla för människors identitet än andra?

• *Kan man, i supplikerna, se några tecken på att själva övergången till Sverige påverkade människors föreställningar kring sådant som etnicitet och rikstillhörighet?*

Här skall jag, genom att leta efter olika uttryck för etniska föreställningar och så kallade *riksidentiteter*, försöka att se vad människor egentligen kan ha menat när sådant uttrycktes. Vad låg egentligen i begrepp som till exempel ”dansk” och ”svensk”? Här kommer även en hel del soldater från den svenska armén att undersökas för att se om deras rikstillhörighet som svenskar framhölls som ett starkt argument i supplikerna till den svenska överheten. Gav soldaterna uttryck för någon

form av etnisk uppfattning kring en mer ”äkta svenskhet” när de befann sig i denna provins och ibland tidigare danska undersåtar?

Det skall framhållas att frågorna i många sammanhang överlappar varandra och skall därför inte ses som helt åtskilda. Av den anledningen kommer inte undersökningen bestå av någon systematisk genomgång uppdelad efter varje fråga, utan dessa kommer löpa parallellt med hela undersökningen.

Tidigare forskning kring suppliker

Forskningen kring suppliker har varit relativt sparsam och när det gäller mer systematiska och djupanalyserande studier över supplikernas kvalitativa innehåll i form av supplikanternas identiteter och föreställningar har denna varit än mer sparsam. På senaste tiden har dock en del undersökningar kring suppliker utifrån ett kulturhistoriskt perspektiv gjorts.

Till dessa kan Andreas Olsson lyftas fram som undersökt suppliker från stadsinvånare i Skåne mellan åren 1658 till 1685. Olsson framhåller att supplikskrivandet var såpass utbrett inom förvaltningen både i Norden och i Europa att det går att tala om ett ”supplikväsen”. Undersökningen ägnar sig dock mindre åt att undersöka supplikväsendets struktur och funktion och fokuserar istället mer på supplikanternas föreställningar och identiteter. Intressant för min undersökning är att Olsson framhåller att det för hans del är svårt att veta om vissa supplikanter var personer inflyttade från Sverige till Skåne. Han ser dock inte det som något problem då hans utgångspunkt är att etniska föreställningar var av mindre betydelse i dåtidens samhälle.³ Jag kommer, till skillnad från Olsson, lättare kunna identifiera några supplikanter från det svenska kärnriket då mitt material består av en hel del svenska soldater. Att det går att identifiera dessa ser jag, till skillnad från Olsson, som en fördel då detta kanske faktiskt kan bekräfta eller problematisera hans antaganden om de etniska tillhörigheternas mindre betydelse.

Harald Gustafsson har gjort en studie, liknande Olssons, av suppliker ifrån allmogen i Skåne mellan åren 1661 och 1699. Gustafsson undersöker både supplikanternas identiteter och föreställningar men också supplikernas funktion och struktur. Han visar bland annat att mängden suppliker från olika områden ofta var beroende av avståndet till myndigheten och att det därför var en tätare supplikströmning ju närmare förvaltningen fanns.⁴

Karl Bergman gör i sin avhandling om Skånska kommissionen i Blekinge 1669-1670, en del undersökningar kring suppliker både om deras struktur men också om deras innehåll. Dessa blandas

³ Andreas Olsson, ”Inte bara undersåte, utan också borgare. De skånska stadsinvånarnas identitetsbruk 1658-1685” i Fredrik Nilsson, Hanne Sanders & Ylva Stubbergaard (red.), *Öresundsgränser. Rörelser, möten och visioner i tid och rum*, Lund 2007.

⁴ Harald Gustafsson, ”Att draga till Malmö och skaffa sig rätt. Undersåtar, överhet och identitetsföreställningar i skånska suppliker 1661-1699” i; Fredrik Nilsson, Hanne Sanders & Ylva Stubbergaard (red.), *Öresundsgränser. Rörelser, möten och visioner i tid och rum*, Lund 2007.

dock in i en större undersökning kring överhetens möte med den lokala befolkningen i Blekinge. I hans undersökning kring de föreställningar som framkommer i supplikerna framhåller han att en religiös tematik var vanlig men att denna skiftade i supplikerna beroende på supplikanternas ståndstillhörighet. Han vill dock inte gå djupare in i religionen som mentalitet men framhåller att religiösa föreställningar absolut hade en argumenterande funktion i besvärsskrifterna.⁵

När det gäller andra undersökningar kring suppliker kan den norska historikern Steinar Supphellen lyftas fram som den första att göra en systematisk genomgång av suppliker. Han visar på hur allmogen kunde använda supplikerna som en slags säkerhetsventil, något som Gustafsson visar inte var fallet i Skåne där han istället lyfter fram en sådan funktion i den svenska riksdagen.⁶ Supphellen lyfter fram en bild av ett ovanifrån ganska kontrollerat supplikväsen där kronan 1591 upprättade en institution där man utnämnde så kallade ”sorenskrivare”. Dessa sorenskrivare skulle medverka vid böndernas tingsmöten men fick senare, i takt med att supplikväsendet växte, också ta på sig rollen som supplikskrivare och förmedlare åt bönderna och deras besvär.⁷

Jens Lerbom gör också en undersökning av suppliker i sin avhandling men behandlar här nästan enbart supplikernas struktur, funktion och språkliga innehåll. Han visar att det fanns en ganska utvecklad läs- och skrivkunnighet på Gotland men som främst var en ekonomisk och religiös skrivkunnighet. Han menar att denna skrivkunnighet senare, utan större problem, kunde omvandlas till en mer politisk i takt med att lokalsamhället mer och mer byråkratiserades i samband med statsmaktens ökade interventioner i lokalsamhället. Han visar också på att supplikerna inte var förbehållet någon ekonomisk elit inom lokalsamhället utan att även vanliga män och kvinnor nyttjade supplikskrivandet, även om män stod för en klar majoritet av skrivelserna.⁸

Som redovisats ovan finns det alltså en del forskning kring supplikernas struktur och om själva supplikväsendet. Det finns också en del undersökningar om de olika kulturella föreställningar som kan utläsas ur supplikerna. Denna undersökning kommer att fokusera mindre på supplikernas funktion och struktur och istället mer fokusera på vilka olika föreställningar som kan utläsas i dessa. Således ligger den mest i linje med Olssons och Gustafssons undersökningar men kommer inte, till skillnad från deras, att begränsa sig till en speciell grupp då jag, genom att lyfta fram suppliker från olika människor och grupper, hoppas kunna kartlägga en större helhetsbild.

⁵ Karl Bergman, *Makt, möten, gränser. Skånska kommissionen i Blekinge 1669-70*, Lund 2002, s. 298-317.

⁶ Gustafsson 2007, s. 109.

⁷ Steinar Supphellen, ”Supplikken som institusjon i norsk historie. Framvokster og bruk særleg først på 1700-tallet” i *Historisk tidsskrift Norge*, 1978:2. Sorenskrivaren kan ungefär jämföras med den svenska häradshövdingen.

⁸ Jens Lerbom, *Mellan två riken. Integration, politisk kultur och förnationella identiteter på Gotland 1500-1700*, Lund 2003a, s. 122-137.

Tidigare forskning om Halland efter freden i Brömsebro

Ett annat syfte med denna undersökning är att lyfta fram mer forskning kring Halland under övergångsperioden. Halland har, tillsammans med de övriga provinserna, i samband med den senaste tidens forskning kring Skånelandskapens övergång, till viss del hamnat i skuggan medan mest fokus har legat på Skåne.

Hallands övergångshistoria har dock inte helt hamnat i skymundan för historisk forskning i allmänhet, men ur ett mer kulturhistoriskt perspektiv med fokus på människors mentaliteter och kulturella föreställningar har forskningen varit sparsam. Den forskning som gjorts över Hallands övergångsperiod har också undersökts ur ett tämligen tydligt ovanifrån-perspektiv och forskning ur ett såkallat gräsrotsperspektiv saknas i mångt och mycket.

I ett uttömmande mastodontverk över Skånelandskapens övergång till Sverige som den danske historikern Knud Fabricius gjorde i början av 1900 talet behandlas Halland och landskapets övergångshistoria men Brömsebrofreden och övergångens direkta kulturella påverkan på de halländska invånarna analyseras inte speciellt. I de stadsmonografier som gjorts över till exempel Halmstad och Varberg framkommer mer detaljerade förhållanden över människors tillvaro men något djupare mentalitetshistoriskt perspektiv saknas. Jerker Roséns bidrag till tvåbandsverket Hallands historia från åren 1954-1959 behandlar hallands övergång till Sverige men går inte heller på djupare nivå in i människors föreställningar. I samtliga av dessa verk märks att det saknas en vidare problematisering kring dåtidens nationella föreställningar, även om det på många punkter framhålls att dessa i många sammanhang inte verkade spela så stor roll.⁹

Ett försök att fylla i den vetenskapliga luckan med Halland ur ett gräsrotsperspektiv har gjorts av Arne Remgård som i en artikel i tidsskriften *Ale* undersöker Brömsebrofredens följder för den halländska allmogen. Remgård undersöker dock främst böndernas ekonomiska förhållanden, utskrivningar och krigens påverkan på bönderna och de mer kulturella följderna utelämnas.¹⁰

På senare år har dock en ganska uttömmande genomgång av Hallands historia i två band från och med Brömsebrofreden gjorts av Sven Larsson som ambitiöst har försökt att undersöka Halland och dess befolkning ur ett större helhetsperspektiv. Det faller sig dock naturligt att Larsson i en så pass uttömmande undersökning inte har haft någon möjlighet att gå djupare ner och kunnat göra detaljstudier över människors mentaliteter och föreställningar.¹¹

Min förhoppning är att min undersökning, på grund av den stora bristen på kulturhistorisk

⁹ Knud Fabricius, *Skaanes overgang fra Danmark til Sverige. Studier over nationalitetsskiftet i de skaanske landskaber i de nærmeste slægtled efter Brømsebro- og Roskildefredene. Del I-II*, København 1906. Trulsson 1968. Albert Sandklef, *Varbergs historia*, Varberg 1963. Rosén 1959.

¹⁰ Arne Remgård "Vad betydde Brömsebrofreden för den halländska bondebefolkningen?" i *Tidsskriften Ale. De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening nr 2000:3*, Lund.

¹¹ Sven Larsson, *När hallänningarna blev svenskar. Ett dramatiskt nationalitetsbyte 1645-1720*, Halmstad 2004. Sven Larsson, *När gränslandet fick fred. Halland under 1700-talet*, Halmstad 2010.

forskning över Hallands övergångsperiod, kan ses som ett bidrag till en sådan.

Material, källkritik och metod

Det empiriska material som utgör grunden för själva undersökning består av suppliker inskickade till det dåvarande guvernementet i Halland som upprättades på Halmstad slott efter Brömsebrofreden 1645.

Suppliker kan, som nämnts, ses som en form av böneskrifter som vanliga människor kunde nyttja för att kommunicera med den styrande överheten. För svensk förvaltning har det visats att man i provinserna försökte att rikta kommunikationen med suppliker till den lokala förvaltningen medan det för danskt håll har framhållits att supplikerna oftare sändes direkt till konungen.¹²

Supplikerna för denna undersökning består av 45 olika dokument från blandade människor och grupper. Mängden suppliker fördelar sig ganska jämnt över antalet brev ifrån bönder, stadsinvånare, soldater och kvinnor men med endast ett fåtal ifrån präster, adel samt en professor från universitetet i Dorpat. Detta skapar självklart en del representativitetsproblem när det gäller de senare grupperna och därför kommer större fokus ligga på de större grupperna. De flesta suppliker är daterade åren 1656 fram till och med våren 1657, alltså precis innan krigsutbrottet i juni, med en något större mängd från 1657. En hel del suppliker är dock odaterade men genom att analysera deras innehåll kan många av skrivelserna dateras till ungefär samma tid och högst sannolikt till tiden före Roskildefreden.

Enligt förvaltningssystemet och landshövdingensinstruktionen från 1635 bestämdes det att suppliker skulle diarieföras till såkallade supplikdiarium.¹³ Något sådant diarium finns tyvärr inte bevarat, varken för åren 1656-1657 eller för guvernementet överhuvudtaget vilket gör att det inte går att se hur många suppliker som egentligen inkom till förvaltningen. Det är högst sannolikt att det har inkommit många fler suppliker men på grund av denna brist på material kommer ingen vidare kvantitativ undersökning av antalet suppliker från olika grupper och personer att vara möjlig. Antalet mängd suppliker från olika människor kan därför inte jämföras för att göra någon vidare undersökning av ifall någon grupp var mer framträdande med sina besvär än andra. Någon kvantitativ undersökning kring varifrån supplikerna har skickats i stil med Gustafssons undersökning kommer inte heller att vara möjlig då det rör sig om en alldeles för liten mängd med suppliker.¹⁴

¹² Gustafsson 2007, s.79.

¹³ Olsson 2007, s. 60.

¹⁴ Gustafsson 2007, s. 84-87.

Suppliker och deras källvärde

I forskning kring supplikskrivande har det framhållits att många suppliker skrevs via någon form av skrivare och förmedlare. I Norge visar Steinar Supphellen att så kallade Sorenskskrivare skulle fungera som skrivare för böndernas besvärsskrifter men för svensk del är det svårare att finna något sådant fast regelverk för vilka som skulle förmedla inlagorna. Att många valde att gå via någon form av förmedlare går dock att fastslå.¹⁵

Frågan är dock om denna väg via en mellanhand skall tolkas som ett källkritiskt problem. Nils Erik Villstrand har problematiserat dåtidens skrivkunnighet och menar att man måste skilja på en så kallad *possessiv* och *accessiv* skrivkunnighet. Den possessiva skrivkunnigheten utgår ifrån individens egen skrivkunnighet medan den accessiva utgår ifrån att det inom olika grupper fanns en skrivkundig person. Denna skrivkundiga person besatt dessutom ofta en mer ”retorisk specialkompetens”, något som ansågs vara fördelaktigt när det kom till skriftlig kommunikation med den styrande överheten. Villstrand menar att den accessiva skrivkunnigheten var mycket mer utvecklad under tidigmodern tid och att denna var en av anledningarna till att den possessiva skrivkunnigheten inte utvecklades speciellt snabbt då det alltid fanns möjlighet att vända sig till en skrivkundig person som visste de rätta retoriska knep. När det kommer till människors egen possessiva skrivkunnighet måste denna således graderas. Att många, till exempel, skrev under supplikerna själva kan inte tas som bevis för att dessa besatt en fullständig skrivkunnighet. Villstrand framhåller att detta absolut har påverkat skrivelsernas innehåll men menar att det huvudsakliga innehållet i skrivelserna uttrycker böndernas vilja och tankar.¹⁶

Innehållet i supplikerna hade således absolut påverkats av mötet med förmedlaren. Dock är detta egentligen inget som måste ses som ett större problem. Förmedlarna var också individer som delade många gemensamma föreställningar med resten av befolkningen och då denna undersökningens ambition är att undersöka en helhetsbild av människors föreställningar blir detta också möjligt, oavsett om det är förmedlaren eller supplikantens föreställningar och tankar som framkom. Påpekas skall dock att jag i undersökningen, trots detta, på grund av praktiska skäl kommer att utgå ifrån att det är supplikantens uppfattningar som uttrycks.

Vilka suppliker som var skrivna av personer med en egen possessiv skrivkunnighet och vilka som gått via en förmedlare är svårt att avgöra då den undersökta mängden suppliker från samma områden där sådana mönster skulle kunna identifieras är få.

Karl Bergman visar att de flesta supplikerna följde en slags mall men framhåller också att

¹⁵ Supphellen 1978, s. 153-155. Gustafsson 2007, s. 87. Lerbom 2003a, s. 128-132. Bergman 2002, s. 283-284.

¹⁶ Nils Erik Villstrand, ”Bokstäver, bönder och politik” i; Peter Danielsson, Håkan Nordmark, Jan Samuelson (red.), *Att komma till tals. Nedslag i den nordiska historiens vardagslunk och konflikter*, Växjö, 1999, s. 94-99, 140-142. Villstrand framhåller också att överföringen från muntligt till skriftligt alltid är en tolkning och att denna process därför skall ses som en översättning snarare än en transkription.

innehållet i denna mall kunde skilja sig åt. Att det rör sig om en mall är också tydligt i mitt material men på grund av de stora variationerna av uttryck inom denna mall gör att detta inte blir något större problem. Snarare är det intressant att se vilka olika föreställningar som olika människor ansåg skulle fyllas in i denna mall, till exempel hur man valde att inleda eller avsluta sin supplik. Olsson menar också att denna mall i sig är av värde då denna har tillkommit i ett socialt och kulturellt sammanhang och ”speglar därmed det som ansetts vara legitimt att uttrycka i mötet med överheten”, detta är även min uppfattning.¹⁷

Det finns dock några källkritiska problem att ta hänsyn till när det kommer till vilka föreställningar som faktiskt uttrycks i supplikerna, oavsett om dessa formats i mötet med en förmedlare eller ej. Ett av dessa är det faktum att supplikanten många gånger skriver i en nödställd situation där det finns risk att vissa argument och identiteter förstärks eller överdrivs. Att man skulle skriva rena lögner och uttrycka olika former av det som jag senare kommer att redovisa som *identitetsprostitution*, är dock svårt att tro. Min uppfattning är att suplikanterna, även om de kunde vrida på, brodera och förstärka dessa, åtminstone höll sig inom *ramen* för sina möjliga identiteter, alltså inom sin *identitetsram*.

Metod

Den tidigare uppställda problemformuleringen för den här undersökningen utgick främst ifrån hur övergången till en ny svensk stat påverkade människors identiteter och föreställningar i Halland. Det är viktigt att påminna om att denna problemformulering delvis utgår ifrån en tämligen modern uppfattning kring nationer och etnicitet där det är lätt att anta att ett nationellt skifte måste innebära stora identitetsproblem för människorna i de berörda områdena.

För följande undersökning kommer detta perspektiv inte att kunna kvarstå utan att skapa problem för resultaten. Därför kommer undersökningen präglas av en hermeneutisk metod och utgångspunkt där jag genom att ta hänsyn till dåtidens föreställningar kring sådant som identitet, religion och etnicitet hoppas på att kunna hitta förklaringar till varför vissa uppfattningar kunde förhålla sig på det ena eller det andra sättet. Detta blir således en metod där jag försöker att ta hänsyn till de olika premisserna runt om varje fall genom att kontextualisera dem. Genom att sedan, med hjälp av denna metod, se på flera fall kan också en större helhet kartläggas.

Undersökningen kommer att präglas av denna hermeneutiska metod och därför kommer jag, istället för att leta efter några klart avgränsade mönster i materialet, att lyfta fram sådant som faktiskt är tydligt förekommande i supplikerna. Jag kommer sedan att försöka ta utgångspunkt i

¹⁷ Bergman 2002, s. 285-286. Olsson 2007, s. 60-61, citat från sidan 61.

dessa mönster för att helt enkelt se vad som uppenbart sågs som viktigt för 1600-talets människor i Halland att lyfta fram när man i en supplik skulle framställa sig själv inför en mottagande överhet.

Undersökningen kommer att utgå ifrån att identiteter alltid konstrueras i olika sociala möten och därför är uppfattningen att det genom att ta hänsyn till det sociala mötets premisser borde gå att på en ytlig nivå finna förklaringar till varför vissa identiteter framhålls och andra inte. Förutsättningarna för att denna metod skall fungera utgår ifrån en ganska självklar mall bestående av några metodologiska frågeställningar som, trots att de kan kännas självklara, kan vara bra att redovisa. Dessa är: *vem är avsändaren? Vem skriver avsändaren till? Vad har avsändarens för intentioner? Vilken retorik och vilka argument framkommer i författarens framställning?* Dessa kommer inte explicit att uttryckas men kommer verka som ett underliggande verktyg i analysen.¹⁸

Sociala sammanhang i narrativa strukturer

Det är viktigt att understryka vilka sociala sammanhang som det faktiskt rör sig om i supplikerna. Den rena korrespondensen gick egentligen bara i en riktning till guvernementet på Halmstad slott. I de flesta supplikerna uttrycks dessutom explicit att dessa var till guvernören, i de flesta fall till ”Generalguvernör Erik Stenbock”.

På grund av att det inte är tal om några reella möten mellan personer kommer jag, när jag talar om sociala sammanhang, att tala om olika former av *narrativa sociala sammanhang* där personen, i sina berättelser, formade sina olika identiteter och föreställningar beroende på de olika sammanhang som själva berättelsen innehöll och byggde på. Alltså rör det sig om framställda sociala rum på en narrativ nivå.

Att tala om berättelser som mer sanna eller falska och behandla berättelserna som fiktion så som Natalie Zemon Davis gör i sin undersökning av olika personers nådeansökningar i Frankrike under 1500 talet, är dock inte speciellt intressant för denna undersökning.¹⁹ Min uppfattning är att berättelsen fortfarande återberättar en reell händelse, även om det självklart inte är möjligt att sätta ett likhetstecken mellan själva berättelsen och den verkliga händelsen. Det är således dessa narrativa sammanhang som personernas uppfattningar skall ställas i relation till och ur vilka det kommer gå att utläsa uttryck för supplikanternas identiteter och föreställningar.

¹⁸ Dessa frågeställningar är direkt inspirerade av Andreas Marklunds liknande uppställning. Andreas Marklund ”Gossen & husbonden. Ideal, individer och äktenskap i 1700-talets Sverige” i Gudrun Andersson (red.), *Bedrägliga begrepp. Kön och genus i humanistisk forskning*, Uppsala 2000, s. 182. När det gäller den andra frågan besvaras den i alla supplikerna med att dessa var ämnade att mottagas och uppläsa för förvaltningen i guvernementet på Halmstad slott.

¹⁹ Natalie Zemon Davis, *Fiction in the Archives. Pardon Tales and Their Tellers in Sixteenth-Century France*, Cambridge 1987, s. 2-3, 15, 111-112. Davis framhåller att berättelserna i nådeansökningarna hade ”fiktionala” kvaliteter där riktiga brott sammanställdes till en ren berättelse. Den dömde var sedan, för att kunna bli benådad, beroende av att berättelsen uppfattades som trovärdig av den dömande makten.

Avgränsningar

För själva materialet har inga rena avgränsningar för vilka suppliker som skall tas med varit aktuella utan utgångspunkten har snarare varit att det inte går att få en helhetssyn på människors föreställningar utan att ta hänsyn till alla de människor som valde att skicka in suppliker till sin överhet. Avgränsningarna hamnar istället i supplikernas innehåll där jag dock har valt att inte gå speciellt mycket djupare in på bakgrunden till de olika klagomålen och de berättelser som supplikanterna författar, så länge inte dessa har bärande betydelse för hur supplikanten väljer att framställa sig själv och för vilka föreställningar som framkommer. Avgränsningen är alltså i mångt och mycket beroende av mina teoretiska utgångspunkter där jag har bortsett ifrån delar som inte har varit intressanta att undersöka för mina teoretiska perspektiv. Av denna anledning kommer därför stycken, i supplikerna, där olika former av identiteter och föreställningar uttrycks att ligga i fokus men med en öppenhet mot att dessa måste läsas och ställas i sina rätta sammanhang. Således handlar det inte om någon avgränsning där jag aktivt negligerar bestämda delar av materialet utan snarare om en avgränsning av vad som är intressant för det aktuella sammanhanget.

Uppsatsens disposition

I nästa del kommer jag på några sidor att gå igenom de teoretiska utgångspunkter som i mångt och mycket styr själva undersökningen. Efter detta följer ett kortare bakgrundskapitel där jag kortfattat skall redovisa den historiska kontext som supplikanterna skall placeras in i. Det rör sig om att i några korta drag försöka kartlägga Hallands förhållanden under perioden 1645 till 1658, det vill säga under den första tiden som svensk provins.

Efter detta följer själva undersökningen där jag har valt att dela upp denna i två delar. I den första delen undersöks mer individuella identiteter och i den andra undersöker jag människors större föreställningsvärldar. För den första delen som har titeln *Individuella identiteter*, skall det understrykas att det inte rör sig om någon djupare analys av hur personen emotionellt refererade till någon form av föreställningar kring det egna ”jaget”. Individuell skall i detta fall istället tolkas som identiteter som är mer beroende av personens position, roll och personens uppfattning kring sin egen samhällsposition, så som till exempel yrke och ståndstillhörighet.

Den andra delen har titeln *Tvärkollektiva identiteter och föreställningar* och behandlar människors identitetsuppfattningar som personer tillhörande större föreställningsvärldar så som till exempel religion, etnicitet, regionalitet.

Det skall påpekas att gränserna mellan dessa olika uppdelningar är flytande och i båda delundersökningarna är det människors olika identiteter och föreställningar som undersöks. Denna

uppdelning skall därför mest ses som en praktisk åtgärd som skall underlätta presentationen av den gjorda undersökningen.

I sista delen avslutas undersökningen med en sammanfattande diskussion där jag genom att sammanfatta och diskutera undersökningens olika resultat försöker att kartlägga en helhet kring människors identiteter och föreställningar i Halland.

2 - Teoretiskt ramverk. Identiteter, etnicitet och religion

Identitet och identifikation

För att kunna undersöka identitetsskapande processer krävs någon form av möten där individen i mötet med en *motidentitet* kan definiera och forma sin egen identitet. Suppliker och korrespondensen med dessa utgör därför ett bra undersökningsmaterial då dessa hela tiden handlar om möten mellan avsändare och mottagare där båda parter är beroende av att förstå varandras narrativa uppställningar. För följande undersökning kommer begreppet identitet att vara av central betydelse. Detta motiverar därför en tydligare definiering av själva begreppet.

Henrik Rosengren använder, i sin mikrohistoriska studie av kompositören Moses Pergament, sig av begreppen *identitet* och *identifikation*. Han utgår ifrån en uppfattning kring begreppet *identitet* som något mer psykologiskt förankrat i det som personen uppfattar som det egna och sanna "jaget". *Identifikation* skall då istället förstås som olika uttryck ur individens *identitet* och dessa framkommer i relation till sammanhang och till omgivning. Identitet skall dock inte tolkas som något statiskt och essentiellt utan har en "narrativ struktur" som är dynamisk men mer trögrörlig och fastare förankrad hos individen än identifikationsbegreppet.²⁰

För denna studie är det svårt att behålla denna uppfattning kring begreppet identitet, då det krävs en mycket djupare studie av varje enskild individ för att försöka förstå dennes identitet i mer individuell och psykologisk mening. Jag ser en likhet mellan Rosengrens definition av begreppet identifikation och Harald Gustafssons "mötesidentitet" där båda bygger på identitetsuttryck konstruerade i sociala sammanhang. Gustafsson menar att: "Vad människor innerst inne tänker, när de inte möter en annan människa, kan vi inte ta reda på".²¹

I min undersökning kommer jag att använda mig av både identitet och identifikation som begrepp. I min definition av identifikationsbegreppet ligger jag i linje med Rosengren och menar att detta uttrycks i relation till det sociala sammanhanget. Genom att böja begreppet till den aktiva del där personen "identifierar" sig med något vill jag dock skapa en kedja mellan identitet och identifikation. Jag menar inte, som Rosengren, att sociala identifikationer är delar av identiteten som manifesteras genom aktiva handlinger utan snarare tvärtom, att identiteten ständigt produceras och reproduceras genom de olika identifikationerna. Således kan vi dela upp det i en process där olika *identifikationer* formar en *identitet*. I denna identifieringsprocess kan därför identitet ses som

²⁰ Med "narrativ struktur" menar Rosengren "en konstruerad berättelse om det egna jaget". Han är här inspirerad av sociologen Margaret Somers. Henrik Rosengren, "Judarnas Wagner". *Moses Pergament och den kulturella identifikationens dilemma omkring 1920-1950*, Lund 2007, s. 43-45. Citat från s. 44.

²¹ Gustafsson 2007, s. 81.

en slutprodukt som ständigt kan omformas beroende av vilka identifikationer som för tillfället är aktuella. Då denna slutprodukt är beroende av en identifieringsprocess för att kunna uttryckas, innehåller därför alla former av identiteter alltid ett visst mått av identifikation. Detta är fruktbart för denna undersökning då det skapar en dynamik där identitet inte är statisk utan ständigt förändras beroende på det sociala sammanhanget. Detta innebär också att begreppet är lättare att anpassa till den mångfald av olika supplikanter och sociala sammanhang som mitt material består utav.

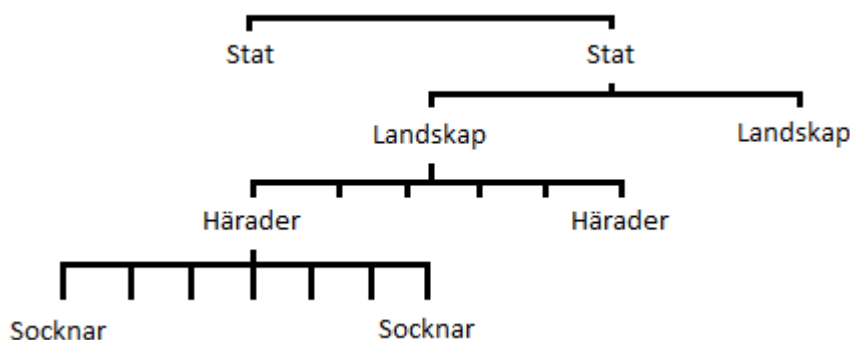
Andreas Olsson presenterar i sin undersökning begreppet ”identitetsbruk” för att betona att det rör sig om ett brukande av olika identiteter. Det sociala sammanhanget påverkar hur och på vilket sätt man uttrycker sig och således vem man utger sig för att vara. Gustafsson använder sig istället av begreppet ”mötesidentitet” för att understryka att det just är i mötet med andra som en identitet uttrycks. Gemensamt för både Gustafsson och Olsson förutom att de båda betonar att det endast är mötet vi kan undersöka, är också att de verkar vilja framhålla ett tämligen instrumentellt användande av identiteter där personens egna uppfattning inte uttrycks utan endast identiteter som ses som funktionella i olika sammanhang.²² Jag kommer inte att tala om ett instrumentellt och funktionellt identitetsanvändande utan vill istället understryka att alla former av identiteter innehåller någon form av självrepresentation hos individen. Trots detta vill jag dock negligera alla former av rena ”självidentiteter”, det vill säga, det som personen uppfattar som sitt ”sanna jag” oavsett sammanhang och istället framhålla att sådana uppfattningar ständigt omformas beroende på situationen. Man kan se det som att en person rör sig inom en *identitetsram* och inom denna kan individen genom olika identifikationer välja att framhålla olika identiteter. Det är därför inte fruktbart att tala om en individuell identitet som separerad ifrån en gruppidentitet och denna uppfattning ligger i linje med Louise Sebro som menar att det är ”umuligt fuldstændigt at adskille en individuel identitet fra gruppeidentiteter, og identitet skal derfor ses som en dynamisk relation hvor individer og grupper af individer indgår i en konstant forhandling om, hvor de enkelte hører til”.²³

Den amerikanska historikern Peter Sahlins har i en undersökning kring identiteter i gränslandet i Pyrenéerna mellan Frankrike och Spanien använt sig av en modell för att visa hur olika identiteter i olika sammanhang formas utifrån motidentiteter. Denna modell berör också en skillnad i nivåer där konflikt och konsensus kan verka olika på grund av vilken nivå identiteterna rör sig på. Således kan en individ både känna distans och tillhörighet till olika kollektiv i olika sammanhang. Var man exempelvis bonde i Höks härad delade man häradstillhörigheten med andra i häradet i relation till bönder ifrån ett annat härad, men inom häradet kunde samtidigt, till exempel,

²² Olsson 2007, s. 58-59. Olssons begrepp är i mycket motsvarande Gustafssons ”mötetsidentitet”.

²³ Louise Sebro, *Mellem Afrikaner og kreol. Etnisk identitet og social navigation I Dansk Vestindien 1730-1770*, Lund 2010, s. 16.

böndernas sockentillhörighet fungera som en motidentitet och det kunde kanske till och med råda konflikt dessa emellan.²⁴

Modell inspirerad från Peter Sahlins

Den amerikanska socialantropologen Takeyuki Tsuda använder sig av begreppet ”identitetsprostitution” för att beteckna en process där en person ”säljer” sin identitet för att få legitimitet från en viss social grupp. Identitetsprostitution kan påverka individen negativt då det kan skapa en viss oro för den egna självuppfattningen. Han understryker dock att motstridiga identiteter kan glömmas bort vilket innebär att en direkt känsla av identitetsprostitution inte måste uppstå hos individen. Att motstridande identiteter kan verka parallellt visar även Sebro i sin avhandling om afrikanska slavgrupper i det Danska västindien.²⁵ När identitetsprostitution uppstår kan man alltså, menar jag, istället för att se det som att personen går utanför sin ”självuppfattning”, istället går utanför sin identitetsram och vad som anses som legitimt för individen att identifiera sig med.

Frågan som uppstår är alltså om människorna i Halland upplevde någon form av etnisk identitetsprostitution när de vid övergången till Sverige fick svära ed till en ny stat och därmed omformulera sin rikstillhörighet.

Tvärkollektiva identiteter och föreställningar

När det kommer till människors identifikationer med större föreställningsvärldar går det absolut att se detta som en form av identitet. Det som gör dessa identiteter något speciella är dock att dessa ofta försöker att inkludera väldigt många olika mindre identiteter. Anthony D. Smith menar att sådana vidare kollektiva identiteter alltid strävar efter att inkludera flera olika klasser och etniska grupper och lyfter här fram religionen som ett exempel på en sådan identitet.²⁶ Jag ser det som att sådana identiteter skär igenom gränserna för mindre kollektiva identiteter och genom att inte rikta sig till

²⁴ Peter Sahlins, *Boundaries. The Making of France and Spain in the Pyrenees*, Berkley 1991 (1989), s. 110-113.

²⁵ Takeyuki Tsuda, *Strangers in the ethnic homeland. Japanese Brazilian return migration in transnational perspective*, New York 2003, s. 30-31. Sebro 2010, s. 15.

²⁶ Anthony D. Smith, *National Identity*, Reno Las Vegas 1993 (London 1991), s. 4-6.

specifika kollektiva grupper försöker dessa att verka som universella. Jag har valt att kalla denna sort av identiteter för *tvärkollektiva identiteter* men utökar också detta till att ibland tala om *tvärkollektiva föreställningar* för att betona att denna form av identitet går tvärs igenom olika kollektiva grupper. För att undvika eventuell anakronism kommer jag inte likt Smith att använda mig av begreppet klass då detta allt för mycket refererar till socio-ekonomiska förhållanden snarare än till de sociala uppfattningar som utgjorde kärnan för den lutherska treståndsläran med hustavlan som modell och den speciella svenska så kallade fyrståndsläran.²⁷

Etnicitet och förnationella föreställningar

När det kommer till studier kring etnicitet och nationalism har Anthony D. Smith talat om så kallade ”primordialister” och ”modernister” där den förre betonar nationer och nationalism som något essentiellt existerande i alla tiders samhällen medan den senare istället vill betona att nationalism var något som uppkom först i samband med det moderna industrisamhällets framväxt.²⁸

Smith har själv lagt fram en teori som försöker skapa en kedja mellan dessa två synsätt. Han skapar en teoretisk mall kring så kallade ”ethnies” som kan tolkas som etniska grupper vilka måste innehålla några grundläggande komponenter för att legitimera sin existens. Sådana ethnies skall enligt Smith fungera som fundamenten för moderna nationer och nationalism då det är ur dessa ethnies som det kulturella bränslet för nationens legitimitet hämtas.²⁹

För min undersökning kommer det inte att med hjälp av Smiths ethnieteorin gå att läsa ut ifall det i Halland fanns en speciell halländsk ethnieteorin eller om det för den delen fanns en speciell dansk eller svensk. Detta är inte heller undersökningens ambition men det finns några drag ur Smiths ethniemodell som kan vara fruktbara för att se hur olika ideologiska, politiska, ekonomiska och kulturella faktorer interagerade mellan och med olika människor och institutioner i provinsen Halland.

Smith lägger fram en uppdelning mellan så kallade ”laterala” och ”vertikala” ethnier. Den laterala ethnien skiljer sig från den vertikala då denna kan verka inom en stängd grupp som i sin tur ingår i en större ethnieteorin. Detta kan då röra sig om delade värden inom till exempel en enskild klass eller, mer passande för denna undersökning, ett stånd. Således kan värderingar delas inom till exempel ett stånd utan att behöva delas av andra. Dessa laterala ethnier kan överleva länge utan att

²⁷ Kekke Stadin, *Stånd och genus i stormaktstidens Sverige*, Lund 2004, s. 22.

²⁸ Anthony D. Smith, *The Ethnic Origins of Nations*, Oxford 1986, s. 1-18.

²⁹ Smith presenterar dessa sex grundläggande komponenter som: Ett för ethnien kollektivt namn, en gemensam myt kring ethniens skapelse och härkomst, en gemensam historia och minne kring ethniens förflutna, en delad kultur så som språk, religion, lagar, sedvanor, folksagor etc. en koppling till ett avgränsat landområde och till sist en delad känsla av solidaritet och tillhörighet inom gruppen. Smith 1986, s. 22-31. Se även Smith 1991, s. 19-28.

upplösas eller blandas ut med mer vertikala ethnier. Smith menar att dessa laterala och vertikala ethnier många gånger dock överlappar varandra och att dessa skiftar i styrka i olika perioder av deras historia.³⁰

Uppdelningen mellan laterala och vertikala ethier har Jonas Nordin tagit fasta på i sin avhandling, *Ett fattigt men fritt folk. Nationell och politisk självbild i Sverige från sen stormaktstid till slutet av frihetstiden* där han menar att det redan under 1600-talet är befogat att tala om nationalistiska föreställningar. Nordin undersöker dock detta utifrån ett ovanifrån-perspektiv men menar att det inte borde ”vara allt för vågat att anta, att denna identitet ofta kunde verka starkare än olika regionala eller sociala bindningar även i lägre samhällsskikt.”. Det skall därför bli intressant att se hur vanligt förekommande sådana ”nationella identiteter” var i relation till andra identiteter bland vanliga människor i vad som då får betecknas som en vertikal ethnier, genom en undersökning av deras korrespondens med en överhet som då kan ses som en lateral ethnier.³¹

Peter Sahlins visar i sin tidigare nämnda undersökning kring gränslandet i Pyrenéerna hur gränsdelningens konsekvenser för invånarna i områdets lokalsamhällen. Förutom användandet av olika identiteter på olika nivåer och i olika sammanhang som jag har redovisat tidigare, visar Sahlins också på hur nationella föreställningar stärktes genom att folken i området återropade och uttryckte ”nationella identiteter” i lokala intressen och konflikter. Även om detta till en början främst var ett instrumentellt användande där lokalsamhället kunde påkalla statstillhörigheten som hjälp, understryker Sahlins att ”nationella identiteter” var något som faktiskt ingick i individernas identitetsram.³²

Således kan man se hur olika ”nationella identiteter” på en gräsrotsnivå kan få ett värde och att det i ett återkommande användandet av sådana identiteter kan verka befästande för dessa identiteters legitimitet hos individer i en ständig process av definitioner av motidentiteter. Med detta perspektiv ser jag det därför inte som fruktbart att undersöka nationella föreställningar ur ett ovanifrån-perspektiv där laterala ethniers kan fungera som den agiterande gruppen för sådana föreställningar så som Nordin menar. Istället vill jag lyfta fram samspelet mellan laterala och vertikala ethnier och mena att nationella föreställningar ständigt är beroende av att få legitimitet och värde hos majoriteten av individer i lokalsamhället.

Riksidentiteter

I följande undersökning kommer jag inte att använda mig av begreppet ”nationell identitet” eller nationalism för att beteckna en känsla av tillhörighet till en viss stat. Jag kommer istället att

³⁰ Smith själv kallar dessa för ”laterala – aristokratiska” och ”vertikala – folkliga”. Smith 1986, s. 76-89.

³¹ Jonas Nordin, *Ett fattigt men fritt folk. Nationell och politisk självbild i Sverige från sen stormaktstid till slutet av frihetstiden*, Stockholm/stehag 2000, citat från s. 453.

³² Sahlins 1989 s. 155-167, 103-110, 229-237, 267-276.

använda mig av Susan Reynolds begrepp *regnalism* som på svenska har översatts till *riksidentitet*. Reynolds menar att detta begrepp förklarar en känsla av solidaritet mellan människor under ett kungarike, i hennes fall under medeltiden. Denna känsla av gemenskap uppfattades genom att man delade samma styre och gemensam lagstiftning.³³

Att jag väljer begreppet *riksidentitet* istället för *nationell identitet* beror delvis på att det senare alltför mycket anspelar på en uppfattning kring den moderna nationalstaten men också för att det är min uppfattning att en etnisk tillhörighet till en nation i dåtiden, var något ganska annorlunda än den moderna uppfattningen kring sådana föreställningar. Min förhoppning är att denna undersökning till viss del skall kunna bekräfta detta.

Religionens roll för riksidentiteter

Ett problem med begreppet riksidentitet framkommer när vi ser på Halland och vissa av de övriga provinser som den svenska staten förvaltade. Fredtraktaten framhöll att i Halland skulle dansk lag och rättstillämpning samt kyrkoordning behållas. Utifrån Reynolds tolkning om att riksidentitet utgår ifrån en gemensam lag och styre borde således inte en svensk riksidentitet vara helt möjlig för den halländska befolkningen, något som jag med följande undersökning hoppas kunna visa inte verkade vara fallet. I de svenska provinserna var man, oavsett om man behöll tidigare lagar eller ej, en undersåte till den svenska staten.

Enligt Jens Lerboms definition på riksidentitet måste det inte röra sig om någon etnisk gemenskapsanda, utan en riksidentitet kan lika gärna bestå endast av ett politiskt lojalitetsband till en överhet. Den behöver alltså inte innehålla någon form av uppfattning kring en folklig ethnief som Harald Gustafsson menar. Inom dessa två uppfattningar kvarstår dock frågan om vad som var den bakomliggande legitimerande faktorn till varför en undersåte överhuvudtaget skulle svära trohet till ett rike med tillhörande stat. Här vill jag lyfta fram dåtidens religiösa uppfattningar för att ge en bättre förståelse för 1600-talets människors uppfattningar kring sin rikstillhörighet och svurna lojalitet till en överhet.³⁴

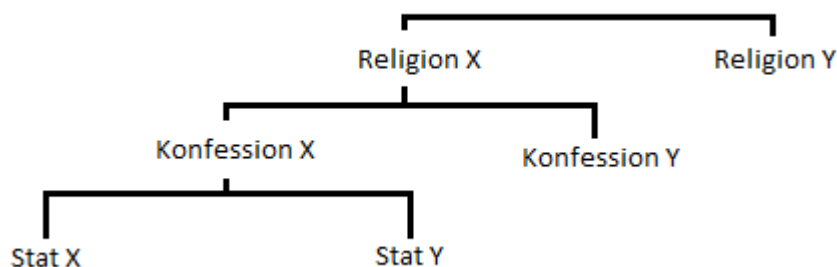
Hanne Sanders menar att fokuset på att försöka hitta nationella föreställningar i ett tidigmodernt samhälle skapar problem och framhåller att religionen måste ses som den

³³ Susan Reynolds, "Regnal sentiments and Medieval Communities" i; *Nationalism*, Edited by John Hutchinson and Anthony D. Smith. Oxford New York 1994, s. 137-140.

³⁴ Lerbom 2003a, s. 222-224. Jens Lerbom, "Rikets vardagliga förkroppsligande. En aspekt av Gotlands "fördanskning" före övergången till Sverige 1645" i; Karl-Erik Frandsen & Jens Chr.V.Johansen (red.) *Da Øsdanmark blev Sydsverige. Otte studier i dansk-svenske relationer i 1600-tallet*, Lund 2003, s. 29. Harald Gustafsson, *Gamla riken, nya stater. Statsbildning, politisk kultur och identiteter under Kalmarunionens upplösningsskede 1512-1541*, Stockholm 2000, s. 316-319. Harald Gustafsson, "Att göra svenskar av danskar? Den svenske integrationspolitikens föreställningsvärld 1658-1693" i; Karl-Erik Frandsen & Jens Chr.V.Johansen (red.) *Da Øsdanmark blev Sydsverige. Otte studier i dansk-svenske relationer i 1600-tallet*, Lund 2003b, s. 56.

dominerande ideologin. Dåtidens religiösa föreställning kan således ses som en förenande kraft som kunde fungera som konsensusbildare mellan det som man, med moderna glasögon, gärna vill se som nationella konflikter.³⁵ Detta är även min uppfattning och denna ligger till grund för denna undersökning.

Joachim Östlund visar i sin avhandling *Lyckolandet* att en föreställning kring en kristen världsordning fungerade som en stark förenande kraft mellan Europas kristna stater och detta oavsett konfession. Han framhåller att de kristna staterna strävade efter enighet och istället såg en motidentitet i det Osmanska riket och dess muslimska befolkning. Detta visar också Göran Malmstedt i en liknande undersökning kring böndagsplakat. Malmstedt påpekar dock att plakaten påverkades av de politiska klimaten och pekar på att konfessionella motidentiteter inom den kristna gemenskapen oftare framträdde i plakaten under trettioåriga kriget, en period som inte ingår i Östlunds undersökning. Malmstedt delar upp samhörighetskänslan i tre nivåer, nationell, konfessionell och kristen universell. Utifrån Malmstedts nivåer kan vi således uttöka Sahlins modell och lägga till religiösa gemenskapsföreställningar.

För Östlund handlar det dock mer om att den kristna gemenskapen var en övergripande ideologi som ständigt var överordnad olika statliga och världsliga intressen. Till exempel framhåller han att fosterlandskärlek i första hand var "en religiös plikt som handlar om rättfärdighet, och motiveras inte utifrån den götiska särartstraditionen eller med hänvisningar till svenskhet eller någon manifest bestämmelse/utvaldhet".³⁶

Utifrån Östlunds uppfattning fungerar således inte modellen då den religiösa ideologin i så fall borde kunna framhållas i alla sammanhang. Detta betyder inte att modellen inte är av värde då religion och konfession absolut kan framkomma i mötet med motidentiteter. Men det som är intressant med religiösa föreställningar är att dessa väldigt ofta uttrycks utan att ställas i relation till

³⁵ Hanne Sanders, "Religiöst eller nationalt verdensbillede? Skåne efter overgangen til Sverige i 1658" i; Hanne Sanders (red.), *Mellem Gud og djævelen : religiøse og magiske verdensbilleder i Norden 1500-1800*. København 2001, s. 231ff, 251-252.

³⁶ Joachim Östlund, *Lyckolandet. Maktens legitimering i officiell retorik från stormaktstid till demokratins genombrott*, Lund 2007, s. 87-116, citat s. 115. Göran Malmstedt, "Gud bevar oss för papister och turkar. omvärldsbilder och kollektiv identitet i svenska böndagsplakat under 1600-talet" i; Magnus Berg/Veronica Trépagny (red.), *I andra länder. Historiska perspektiv på svensk förmedling av det främmande. En antologi*. Lund 1999, s. 89-99.

någon form av motidentitet. Religionen kan därför ses som en *tvärkollektiv föreställning* som var möjlig att referera till i alla sammanhang.

Både Östlund, Malmstedt och, till viss del, Sanders bygger dock sina resultat på ett ovanifrån-perspektiv och försöker att genom detta perspektiv hitta bekräftelse för att dessa uppfattningar även delades av den övriga befolkningen. Det skall därför bli intressant att med utgångspunkt i dessa teorier se hur väl religiösa föreställningar faktiskt manifesterades i och av människor i lokalsamhället.

3 - Bakgrund

Freden i Brömsebro och edskrivning till en ny överhet

Den fred som slöts i Brömsebro på gränsen mellan Danmark och Sverige den 9 september 1645 innebar att Danmark-Norge fick avträda Halland, Jämtland, Härjedalen samt öarna Gotland och Ösel till Sverige. Till skillnad från de övriga landskapen så blev Hallands övergång något av ett särfall. Halland pantsattes nämligen till det Svenska riket på 30 år som en försäkran om att Danmark inte skulle bryta den med freden upprättade och för handeln så viktiga tullfriheten i Öresund som Sverige hade krävt i freden. Danmarks monopol på förtullningen i Öresundområdet hade länge varit vad man kunde kalla en nagel i ögat, inte bara för Sverige, utan också för många av de europeiska handelsstaterna så som England och Nederländerna, som ville föra handel i Östersjön. Detta var en av anledningarna till att Sverige, under kriget, hade haft understöd av den nederländska flottan.

Pantsättningar var inte ett helt ovanligt sätt att föra politik på i det tidigmoderna Europa och även om många inte trodde att Halland skulle kunna återgå till Danmark utan någon form av konflikt mellan staterna var det fortfarande möjligt att så skulle kunna ske utan någon form av konflikter. Även om Halland inrättades och förvaltades som övriga svenska provinser var man alltså medveten om att pantsättningen faktiskt kunde innebära en regelrätt återgång till Danmark.

De så kallade ratifikationsinstrumenten, det vill säga det dokument där man fastslog det ingångna avtalet att Halland skulle övergå till Sverige, utväxlades vid Markaryd intill den Småländsk-skånska gränsen och den 16 september skulle Halland officiellt överlämnas till Sverige. Mottagandet av Hallands nya svenska förvaltning skulle ske i Halmstad och Varberg och här samlade man folket för att där uppläsa fredstraktaten men också för att få folket att svära ed till sin nya drottning. Ett villkor var att de som ville bo kvar skulle svära sin ed men för dem som hellre ville ha kvar sin ed till den danska kronan var detta möjligt om de helt enkelt flyttade från provinsen, dessa beviljades nämligen ”år och dag frihet och rätt att sälja sina hus och fasta egendom och begiva sig därifrån”.³⁷

När det gällde inkorporeringen med det svenska riket med allt vad det innebar med införandet av svenskt rättsväsende, kyrkoordning och riksdagsrepresentation, i de erövrade

³⁷ Rosén 1959, s. 30. Angående utflyttning från Skånelandskapen har Jens Lerbom gjort en intressant undersökning av utvandrande och återvändande personer ifrån Skånelandskapen efter 1658 genom att undersöka så kallade sjättepengsrafster där man registrerade personer som av olika anledningar valt att utvandra. Han lyfter fram att räfsterna från Halland är bäst bevarade där man kan finna förteckningar från samtliga städer och härader. Jens Lerbom ”Flyttare, flyktingar, återvändare. Migration i gränsområdet kring Öresund under 1600-talets andra hälft” i; Fredrik Nilsson, Hanne Sanders & Ylva Stubbergaard (red.), *Öresundsgränser. Rörelser, möten och visioner i tid och rum*, Lund 2007.

landskapen, skilde sig Halland och Ösel ifrån Gotland, Härjedalen och Jämtland. I de senare infördes nämligen svenska lagar, kyrkoordning och privilegier med tillhörande riksdagsrepresentation redan första åren efter övergången. De tidigare debatterna angående de baltiska provinsernas rätt till representation på riksdagen hade resulterade i att man i 1634 års regeringsform slog fast att riksdagsrepresentation endast skulle gälla för de som bodde inom Sveriges och Finlands ”enskilda och av ålder fattade gränser”. Att dessa nu tidigare danska och norska områdena fick representation visar på att man verkar ansett att det rörde sig om ”återerövrade” landskap. För Halland blev situationen annorlunda. I Fredstraktaten lästes upp att Halland skulle få behålla både dansk lag och rättsväsende tillsammans med dansk kyrkoordning. Riksdagsrepresentation fick inte Hallands befolkning förrän i samband med det beslut som kallades för Malmö recess 1662, tillsammans de övriga Skånelandskapen.³⁸

Ett särfall när det gäller riksdagsrepresentationen utgjorde dock staden Halmstad som fick sina svenska privilegier med tillhörande riksdagsrepresentation redan 1648. Detta var ett i leden av satsningar som gjordes på staden från den svenska regeringen. Halmstads representation tillsammans med Gotlands, Härjedalens och Jämtlands, visar på att beslutet om provinsernas rätt till riksdagsrepresentation i 1634 års regeringsform verkar ha haft en tämligen relativ funktion.³⁹

Upprättandet av Hallands guvernement

I samband med övergången till Sverige utnämndes generalmajor Caspar Otto Sperling till landshövding över Halmstads län för att strax därefter utnämnas till guvernör över hela Halland. Under guvernementet upprättades ett guvernementskansli och ett guvernementskontor med personal bestående av sekreterare och diverse skrivare. Under guvernören stod även ett polisbefäl eller som det kallades, landsgevaldiger. Provinsens guvernement upprättades på Halmstad slott och 1648 inlemmades Halland i det då upprättade västsvenska generalguvernementet som också omfattade Västergötland, Dalsland och Värmland. Den 14 januari 1646 kom besked till superintendenten i Göteborg, Andreas Prytz, om att Halland skulle ligga under Göteborgs stift.⁴⁰

Under de följande åren styrdes sedan provinsen under ett guvernement med en, för den korta tiden fram till Roskildefreden, tämligen stor mängd olika guvernörer. 1656 lämnade den dåvarande guvernören Axel Lillie in sin avskedsansökan och posten lämnades över till Erik Stenbock som styrde mellan 1656-1658. Även om inte Stenbock var generalguvernör titulerades han många

³⁸ Hanne Sanders, *Efter Roskildefreden 1658. Skånelandskapen och Sverige i krig och fred*. Lund 2009, s. 65-68. Rosén 1959, s. 1-7. Lerbom 2003, s. 33. Även Bohuslän fick riksdagsrepresentation 1662.

³⁹ Trulsson 1968, s. 14-15, 33-34. Rosén 1959, s. 42-45.

⁴⁰ Larsson 2004, s. 27. Alf Erlandsson, *Skånska Generalguvernementet 1658-1693 och dess arkiv. Förvaltnings- och arkivhistoriska undersökningar*, Lund 1967, s. 21-27. Rosén 1959, s. 32.

gångar som sådan, vilket man tydligt ser i inkomna brev och i supplikerna.⁴¹

En utarmad provins

Strax efter att Caspar Otto Sperling hade blivit guvernör över Halland skickade han ett brev till kammarkollegium där han beskrev det ekonomiska läget i Halland som mycket dåligt. Han menade att kriget hade tagit hårt på bönderna och att dessa led av högt skattetryck och betungande skjutsplikt. Det dystra läget i Halland visade sig snart ha bakgrund ännu längre tillbaka under dansk tid. Redan i samband med unionsupplösningen och den så kallade Grevefejden på 1500-talet hade Halland, som gränsregion, lidit och tagit stora skador från svenska krigshärjningar. De många påföljande krigen fortsatte att drabba gränsregionen hårt och detta både från danska och från svenska härjningar. Utöver detta drabbades bönderna av tämligen hård beskattning och adelns arrendebönder led av hårdare tryck från sina herrar, inte minst den danska adelns rätt till så kallat hoveri där bönderna var tvungna att utföra hårda dagsverken på sina herrars gods utnyttjades mer och mer. Utöver detta inledde Kristian IV redan vid sitt trontillträde 1588 en stor upprustning av befästningarna i gränsregionerna Halland, Bohuslän och Sydnorge. Denna upprustning krävde hårt fästningsarbete ifrån kronans bönder och de stora kostnaderna krävde i sin tur tyngre beskattning.⁴²

I samband med att man efter Kalmarkriget 1611-1613, i Danmark, började gå ifrån systemet med värvade soldater började man planera ett system för att kunna skriva ut och upprätta en stående här och från 1614 inleddes utskrivningar till två olika regementen, ett jylländskt och ett skånskt. Danmarks inträde i Trettioåriga kriget slutade med stora förluster vilka krävde både fler och mer omfattande utskrivningar samt ett många gånger ännu högre skattetryck än vad man haft tidigare. Det skall dock påpekas att Halland och Blekinge på grund av sina fattiga förhållanden från och med 1628 fick lov att endast betala halv skatt i förhållande till den övriga skattesatsen i Danmark.⁴³

1648 års kontrakt och 1657 års skattetryck.

När Halland överlämnades till den svenska staten var det alltså ett tämligen fattigt och utarmat landskap som mötte de svenska ämbetsmännen. Sperling förstod att situationen måste förändras och författade ett brev till kammarkollegiumet där han förklarade det ekonomiska läget. Man förstod att en hård beskattning skulle innebära risk för ödegårdar vilket istället skulle förvärpa skatteunderlaget. Man tog därför Sperlings lägesrapport på allvar och gick tämligen försiktigt fram. Under de kommande åren drabbades dock landskapet av missväxter och den svåra ekonomiska

⁴¹ Larsson 2004, s. 25-30. Erlandsson 1967, s. 27 (not 58). Axel Lillies avskedsansökan berodde på att han hade blivit tilldelad tjänsten som guvernör och var tämligen ointresserad av den. När han fick order om att flytta till Halmstad, protesterade han och envisades istället med att få styra provinsen ifrån sin sätesgård i Löfsta i Östergötland.

⁴² Remgård 2000, s. 12-21.

⁴³ Remgård 2000, s. 17-20. Larsson 2004, s. 48-50.

situationen kvarstod i mångt och mycket.⁴⁴

När det kom till frågan om utskrivning av soldaterna menade man först att detta skulle ske efter det system som varit rådande under dansk tid i landskapet men detta förstod man snart skulle bli svårt. Detta resulterade istället i att Sperling 1648 införde en form av avlösningssystem där bönderna fick en möjlighet att köpa sig fria ifrån utskrivning. Detta avlösningssystem blev inte bara till fördel för bönderna för att slippa utskrivning utan bestämde också att bönderna fick möjlighet att köpa sig fria från andra pålagor så som extraskatter, skjutsplikt, ved- och timmerkörning m.m. 1648 års avtal blev därför många gånger ett ganska förmånligt avtal för de halländska bönderna. Priserna för avlösningen skilde sig mellan södra och norra Halland och man motiverade den mindre avgiften från norra Halland med att denna del var fattigare. Denna nu mer fastare skatt kallades för terminsskatt och skulle betalas i tre terminen mellan den 1 maj till den 11 november varje år. 1655 förändrades dock läget då Sverige gick i krig med Polen och riksdagen beslutade om att utlägga en så kallad ”råg och riksdalerhjälp” en pålaga som även kom att innefatta de halländska bönderna. Även planer på utskrivningar av den Halländska befolkningen diskuterades 1655 men blev inte realitet förrän 1657 då det beslutades att 1648 års avlösningssystem skulle slopas och att utskrivningar skulle stå i Halland för att få soldater att skicka till kriget i Baltikum. Missnöjet ökade hastigt hos den halländska befolkningen.⁴⁵

Att perioden 1655-1657 blev en ganska omtumlande tid för befolkningen i Halland, både när det gällde uppbrytandet av ingångna avtal och den ökande utskrivningen kan högst troligt förklara varför det verkar ha varit ett tämligen stort flöde av besvärsskrifter och suppliker till det halländska guvernementet, inte minst under våren 1657.

⁴⁴ Larsson 2004, s. 56-57. Remgård 2000, s. 21-23

⁴⁵ Remgård 2000, s. 22-29. Larsson 2004, s. 51-58, 81.

4 - Individuella identiteter

Underdånig tjänare in i döden - hierarkiska identiteter

Det absolut vanligaste mönstret i supplikerna är supplikanternas ytterst tydliga uppfattning kring en ett hierarkiskt ordnat samhälle mellan styrande och styrda. Denna uppfattning tog sig uttryck i att supplikanten ofta flera gånger uttryckte långa utbroderade meningar där man slog fast sin underordnade ställning i förhållande till den överhet man skrev till. Överst på suppliken skrev man sin hälsning och till vem suppliken var ämnad. Detta stycke innehöll ofta typiskt hierarkiska föreställningar. Ett exempel på en typisk hälsningsfras är i en supplik från en artillerilöjtnant vid namn Oluf Bryngelson, som hälsade:

Eders Högh Grefflige Excelz H. General Gouverneur Greff Erick Stenbock, Mäcktige Befordran, Eders Excelz. Skall min vnderdan och troplicktige tieänst städze finnes⁴⁶

Ibland kunde hälsningsfrasen innehålla ännu mer utbroderade meningar där man var noga med att understryka, inte bara mottagarens tjänst och tillhörande ansvar, utan också övriga personer i hela förvaltningen. Ibland kunde man också välsigna mottagaren. Ett exempel på en sådan hälsning är från kapellprästen Simon Hanssön som hälsar:

Naade oc wellsignelse af Gud wederfares hans Grefvelige Excellentia, Greffwe Eric Stenbock, Sueriges Riges Höijwise Raad, General Gubernerer Kongl: Maj:ts sted, offwer Provincien, Halland alltid wor höijje o'ffrighed, oc min naadige hjerre, avindelig.⁴⁷

Efter denna hälsningsfras inledde man ofta suppliken med att understryka sin underordnade relation till mottagaren. Oluf fortsätter efter hälsningsfrasen sin skrivelse med ” Eders Excelz fogar iagh ödmiukeligh och vnderdånigst”. Liknande meningar återkommer sedan ofta i suppliken och är ett återkommande drag i samtliga suppliker. Det var en självklar hierarkisk relation mellan översåte och undersåte och det faktum att fraserna, även om dessa varierade, var ganska lika visar på att det var en fast förankrad föreställning. I relation till sin överhet identifierade man sig som en underordnad som skulle visa respekt inför sin överhet.

Ett annat ofta återkommande drag är betonandet av att man var en tjänare under sin överhet. När några garnisonssoldater på slottet Lagaholm skrev, avslutade de suppliken med ”Ödmiucke och troplicktige sålldatter till Wår dödsstundh.”. När en barberaregesäll i Varberg supplicerade, la han i

⁴⁶ Artillerilöjtnanten vid Laholms fästning Oluff Bryngelson 26/11 1656, Hlko DIIIa:1, nr 84.

⁴⁷ Prästen och kapellanen Simon Hanssön (Sibbarp och Dagsås) 1657, Hlko DIIIa:1, nr 108.

slutet av suppliken fram tjänaridealet som en form av gengäld som utlovades ifall han fick ett bra gensvar på sitt besvär och skrev att han ” förmoder E.g. Excellz. nådige och gunstige rehsolution, och iagh förbliff: Es. Högh Greffl. Excellz: vnderdånigste och troplicktige tiänare”. Detsamma gäller en kronans mjölnare vid kvarnen under slottet Lagaholm, Jörgen Jörgenssen, som skrev om att han hade problem med malningen då malstenarna var ” Gamle och gandske forsliden”. Han avslutade sin supplik med ”foremoder eders Naadis Gunstige och milde resolution, forbliffer Eders högh Greffl: excell: vnderdännigste troplijtige thienner ”. Uttrycket tjänare återkommer i flera suppliker och ofta i avslutningen där man fastslog sin lojalitet och många gånger broderade ut med att detta gällde ”in i döden”.⁴⁸

Men att man såg sig som en underordnad person i förhållande till sin överordnad betyder inte att man accepterade allt som den överordnade beordrade. I en supplik från samtliga krono- och frälsebönder i Årstads och Halmstads häraders ser vi att bönderna höjer sina röster när ingångna kontrakt bryts. Suppliken är tämligen kort och berör en order från en kronans befallningsman vid namn Johan Lauridzen som tidigare hade sammankallat bönderna och proklamerat om en soldatutskrivning av dragoner med tillhörande häst som skulle gälla 32 gårdar. Denna utskrivning skrev de ”gör oss illa” och de hänvisade till det tidigare upprättade kontraktet om avlösningssystem från 1648 då bönderna i Halland hade fått slippa utskrivning mot att de betalade i pengar.⁴⁹ De skrev om detta kontrakt:

huilken post oss höijest gielt paa, waar wdskrifft, att wj for den matte bliffua forskaanitt, huilket contract wj fattige bönder, haffuer efterkommitt aff wor ydersta formue till denna dag, och end nu will efterkomme saa witt oss mueligt er paa dett wj kand nyde hans kongh maijst wor allernaadigste konning och herris, naadigste wdganger breff, gott ad, som conformeres woris contract⁵⁰

Här framkommer alltså att bönderna visade på en klar medvetenhet om vad de hade gått med på och att de som trogna avtalspartner hade följt sin del av kontraktet och nu förväntade sig att den mottagande parten inte skulle bryta kontraktet. Bönderna identifierade sig inte som förtryckta undersåtar utan någon som helst rätt att höja rösten när ett ingånget avtal bröts, utan visade på en stark medvetenhet om sina rättigheter i fallet.

⁴⁸ Odat suppl från "samtliga garnisonssoldater på Laholms slott förlagde." [före 1658], hlko DIV:219, nr 93.

Barberaregesällen Giert Haagenssen Frölichus 21/9 1657, hlko DIIIa:1, nr 99. Slottmöllaren i Laholm, hlko DIV:219, nr 104. Se även exempelvis, Militär befattn.hav(oid.) i Varberg Peder Tellingh (omkr 1657), hlko HI:6, nr 125. Odat supplik från en slottsmällare Rasmus [före 1658], hlko DIV:219, nr 85.

⁴⁹ Att bönderna, inte minst under det ökade skatte- och utskrivningstrycket 1657, började klaga när staten bröt mot 1648 års avtal är återkommande i många suppliker. Bönderna fortsatte dessutom att hänvisa till detta avtal i många senare förhandlingar och besvär. Det var helt enkelt ett mycket fördelaktigt avtal som man inte ville bli av med, Sven Larsson kallar därför detta för ett ”böndernas privilegiebrev”. Larsson 2004, s. 52.

⁵⁰ Från samtliga krono och frälsebönder i Halmstads och Årstads härad 13/5 1657, Hlko DIIIa:1, nr 97.

Föreställningen om en hierarkisk världsordning var alltså tydlig och i mötet med överheten resulterade denna i en identitet som en underordnad. Detta ligger i linje med tidens uppfattning kring hustavlan och den svenska fyrståndsläran som lärde hur förhållandet mellan styrda och styrande var ordnat och att denna ordning skulle respekteras. Det var en hierarkisk ordning som utgick ifrån en religiös uppfattning om att man skulle visa lydnad inför överheten.⁵¹

Men även om det är tydligt att alla människor i något sammanhang såg sig som undersåtar, om det så var till sin husbonde eller till Gud betyder inte detta att man tvunget såg sig som någon som blint skulle lyda minsta vink från sin överhet, den underordnade var väl medveten om sina rättigheter och var inte sen med att påminna om dessa.

Fattiga män och fattiga kvinnor - genusidentiteter

Smith menar att den främsta och mest fundamentala identiteten hos en individ är personens genus. Han menar att genusidentiteten nästan verkar vara universell uppfattning och en identitet som till skillnad från många andra kollektiva identiteter nästan alltid tas för given.⁵² Hur framträdde då och uttrycktes olika genusföreställningar och genusidentiteter i supplikerna?

Vid en ganska snabb överblick över supplikerna märker man att genusidentiteter är ständigt förekommande. I böndernas suppliker ser man ett ständigt bruk av identiteterna ”man” och ”bönder” där det inte verkar funnits några direkta regler för när vilken av dessa begrepp användes.

Forskning har uppmärksammat att begreppet ”fattig man”, hos bönder, senare utvecklades till begreppet ”undersåte”.⁵³ Begreppet man skall således inte endast tolkas som en genusidentitet utan också som en undersåteidentitet. I de undersökta supplikerna uttrycks begreppet undersåte sällan. I de fall där det användes rör det sig om fyra suppliker varav tre är ifrån allmogen och en ifrån en man och kvinna i Varberg. I en av supplikerna använde man begreppen ”man” men valde att avsluta suppliken med ”Hans höij greffuelig Exellent: ydmyge wndersater”. I en annan supplik använde man båda begreppen växelvis och i en annan supplik användes endast begreppet ”undersåtar”. I suppliken från personerna i Varberg skrev man ”wij fattige wndersåtter och inwånare här uthj wardbergh”.⁵⁴

Joachim Östlund visar i sin avhandling om böndagsplakat att man, åtminstone från

⁵¹ Östlund 2007, s. 80-86.

⁵² Smith 1991, s. 4.

⁵³ Bergman 2002, s. 292.

⁵⁴ Från samtliga krono och frälsebönder i Halmstads och Årstads härad 13/5 1657, hlko DIIIa:1 nr 97. Odat supplik från Fjäre härads allmoge [omkr 1657], hlko DIV:219, nr 90-91. Allmogen i Faurås härad 13/5 1657, hlko DIV:1, nr 88-89. Supplik från Johan Weinschenker och Örmegaard, sal. Jörgen Hanseens änka 3/1 1657, hlko DIIIa:1, nr 127.

överhetens sida, inte såg någon skillnad på män och kvinnor när man talade till rikets undersåtar.⁵⁵ I mitt material förekommer inte begreppet undersåte i suppliker skrivna av endast kvinnor men ett återkommande begrepp är tjänarinna. Begreppet tjänare förekommer även i suppliker ifrån män och det är således tydligt att både män och kvinnor också på gräsrotsnivå såg sig som någon form av undersåtar och tjänare till kronan, även om begreppsanvändningen kunde skifta.

Således borde det vara rimligt att anta att begreppet *man*, utöver undersåtesbetydelsen, faktiskt pekade på ett manligt genus i förhållande till ett kvinnligt. Genusidentiteterna förekommer i någon form i de flesta suppliker och oavsett om det var män eller kvinnor som supplicerade var man noga med att understryka sitt genus. När bönderna i Melby i Höks härad, supplicerade identifierade de sig som ”vi fattige mand og bønder” och dessa två begrepp var återkommande i en stor majoritet av supplikerna från allmogen och begreppet ”man” framkom i en majoritet av de övriga. Trots att begreppet bonde, per definition, hade ett manligt genus var man alltså noga med att också uttrycka den direkta genusidentiteten.⁵⁶

I de få suppliker som skrivits av kvinnor identifierade man sig ofta med roller som var kopplade till hushållet så som moder, hustru och änka. Det var en identifikation med en familjär roll och i de flesta fall rörde sig besvären om att man av olika anledningar bad om livsmedel och underhåll till sina små barn. Detta har formulerats som en slags ”hushållsstrategi” och detta har ansetts vara mer kopplat till kvinnliga besvärsskrifter, åtminstone från allmogen. Dessa supplikanter framträdde nästan enbart vid tillfällena då mannen av någon anledning inte hade möjlighet att framträda, antingen vid dödsfall eller på grund av att han hade skickats som soldat ut i fält.⁵⁷

Men att en hushållsstrategi skulle varit något som var förbehållet i de kvinnliga supplikerna är inte helt enkelt att påstå. Även om det förekom oftare och framförallt tydligare i suppliker från kvinnor. När murarmästaren Elias på Varbergs slott supplicerade bad han om få hjälp med livsuppehälle då han var dag var tvungen att arbeta på Varbergs fästning och som argument framhöll han att: ”Gudh weet iagh sitter medh hustru och barn, lider stoor nödh fattigdom”. Här framkom alltså rollen som en familjeförsörjare som ett argument och bör ses som en tydlig hushållsstrategi. Elias familj var beroende av hans inkomst och då var det upp till honom som familjeföreträdare att framträda i offentligheten och fatta pennan om sina bekymmer.⁵⁸ Ett annat exempel är i en supplik från en frälsebonde i Himle härad som på grund av utebliven skattebetalning tvingades lämna ifrån sig sin gård. Trots att han senare hade erbjudit den resterande summan av skatten. På grund av detta

⁵⁵ Östlund 2007, s. 83-84.

⁵⁶ Bönder i Mielby, Laholms sn (”laugholms sogn”) 23/3 och 8/4 1657, Hlko DIIIa:1, 115 & 116. Stadin, s. 272.

⁵⁷ Karl Bergman, ”Konfliktlinjer och rumslig mångfald i det tidigmoderna Skåne” i; Fredrik Nilsson, Hanne Sanders & Ylva Stubbergaard (red.), *Öresundsgränser. Rörelser, möten och visioner i tid och rum*, Lund 2007. s. 36-37.

Gustafsson använder sig inte av begreppet hushållsstrategi men framhåller en liknande uppfattning då han menar att ensamma kvinnor utan försörjningsmöjlighet kunde åberopa patriarkala skyddsplikter hos överheten. Gustafsson 2007, s. 96.

⁵⁸ Elias Murmäster Varbergs slott 25/5 1657, hlko DIV:1, nr 118.

skrev han att ”hwor wdöfwer iagh fattige Mandh måthe Gårdhen nödeligh giöra, Min fåttige hustru och barn, der igjånöm i större ydewerligh armodh och fåttigdom”.⁵⁹

Några bönder i Fjäre härad skrev om att de på grund av torka hade haft dåliga skördar och hade därför dåligt med underhåll till sina hustrur och barn: ”Men aldsammen maa drage aff woriss ringe ogre jord, och naar den store och frigiäll[?], som sckede dette forleden törcke aar, huad gud will giöre dette til kommende aar, de haffuer wij inted till skatterne, eller föde fattige höstru och börn med”.⁶⁰

Då de flesta besvär rörde sig om ekonomiska svårigheter är det således tydligt att det i slutändan var hushållet som drabbas. Detta var fallet både för män och för kvinnor, men i de fall då kvinnorna tog till pennan rörde det sig ofta om en tydligare och mer explicit uttryckt bön om hjälp till livsuppehälle. Högst troligt finner man svaret till detta i att de supplicerande kvinnorna befann sig i en mycket mer akut situation. För dem hade en skattelindring, som det ofta handlade om i männens fall, inte hjälpt dem i deras akuta situation där hushållets försörjare plötsligt hade tagits ut i fält och kvinnorna hade lämnats ensamma med hushållets försörjning.

Även om genusidentiteten framhölls i nästan alla suppliker så finns det några där några direkt könskodade begrepp inte användes. I suppliken från den tidigare berörde kapellprästen, Simon Hanssön, betecknade han sig som ”mig, fattige person”, detta skrevs med latinsk skriftstil och här måste det därför påpekas att han genom sitt prästämbete lär ha varit van vid att skriva på latin, något som bekräftas av att latinska termer och ord ständigt återkommer i suppliken. Men även i den tidigare nämnda suppliken från mjölnaren i Laholm ser vi meningen ”jag ringe personn”.⁶¹ Dessa undantag är dock för få för att det skall kunna problematisera bilden av dåtidens uppfattningar kring genus.

Vi kvinnor – kvinnlig gruppmentalitet

Något som i tidigare forskning har uppmärksamats när det gäller suppliker och andra besvärsskrifter från kvinnor ur bondeståndet är att dessa ofta framträdde mer individuellt och inte representerade något stånd eller en grupp.⁶² Men vid en närmare titt av supplikerna framträder att det faktiskt förekommer kollektiva besvärsskrifter även från kvinnor och i dessa en form av kvinnogrupsmentalitet. I mitt material rör det sig om två skrifter från hustrur till män som blivit utkommenderade till kriget i Polen.

I den första får vi veta att det rör sig om fyra hustrur vars män hade blivit, ”i största hast”,

⁵⁹ Supplik från en bonde som ej undertecknat suppliken 15/3 1657, hlko DIIIa:1, nr 86.

⁶⁰ Odat supplik från Fjäre härads allmoge [omkr 1657], hlko DIV:219, nr 90-91. Liknande hushållsstrategier framkommer i; Bönder under säteriet Skedala (Snöstorps sn.) 17/3 1657, DIIIa:1, nr 123.

⁶¹ Prästen och kapellänen Simon Hanssön (Sibbarp och Dagsås) 1657, Hlko DIIIa:1, 100. Slottmöllaren i Laholm, hlko DIV:219, nr 104.

⁶² Bergman 2007, s. 36.

kommenderade ut i fält i Polen. Hustrurna skrev att deras män ”quarlemnandes oss her medh många små barn, och ganska ringa till oss och våre barns wppehälle”. Då de inte hade kunnat få ut tillräckligt med pengar på deras mäns tidigare försäljning tvingades de nu ”högeligen att söckia Gudh och rådige öfwerheeten om wnsättningh”.⁶³

Denna supplik saknar direkta namn men i en annan supplik från några kvinnor i Laholm ser vi fyra underskrifter, vilka dock verkar ha varit skrivna av skrivaren. I denna supplik rörde det sig om ganska liknande besvär. Även deras män hade blivit skickade till Polen i soldattjänst under artilleriet och sedan dess hade kvinnorna ”lijdit stoor nödh” och de skrev att de hade ont om livsmedel till sina barns uppehälle och försörjning. De tvingades nu att vända sig till gud och till överheten för att be om hjälp.⁶⁴ Intressant med denna supplik är att två av kvinnorna i den också har skickat in egna suppliker. Den kollektiva suppliken saknar datering men på grund av att det verkar röra sig om en utskrivning ganska nyligen så är det troligt att det är 1655 eller 1656. I den ena suppliken från Chatarina Menden handlade det om pengar som tagits ifrån hennes man Sven Giermundssons soldatlön från Nils Kagg. Den har således inget samband med den kollektiva suppliken. I den andra suppliken från Margareta Olufsdotter rörde det sig dock om en utdelning av spannmål som hade delats ut till soldathustrurna i staden. Margareta blev dock utelämnad från denna utdelning och fick således inget. Hon bad därför om att få samma mängd livsmedel tilldelad sig.⁶⁵ Det var alltså möjligt för kvinnorna att både skriva kollektiva och individuella suppliker beroende på ärendet.

Att kvinnorna i ovan nämnda fall gick ihop tillsammans och författade en skrift rör sig troligtvis om att det just hade skett en utskrivning och det var många kvinnor som led av samma brist på livsmedel. I denna nödställda situation valde de därför att gå ihop för att visa att deras situation var något allvarligt och att de var flera som led av samma nöd. I andra sammanhang verkar det dock ha varit vanligt att kvinnor liksom män skrev enskilda suppliker när det rörde sig om enskilda besvär.

Då det inte finns något bevarad supplikdiarium från guvernementet i Halland under den undersökta tiden är det egentligen svårt att göra någon vidare kvantitativ jämförelse av hur många suppliker som skickades in från enskilda män och kvinnor. Men att det går i alla fall att fastslå att det var en möjlighet för kvinnor att gå ihop och skriva gemensamma besvär. Detta visar på en klar uppfattning kring en kollektiv kvinnoidentitet där man vid behov kunde åberopa denna och tillsammans skriva till sin överhet. När husbönderna blev tagna ut i krig var det därför upp till

⁶³ Odat supplik från några hustrur till artillerister kommenderade till Polen [före 1658], hlko DIV:219, nr 83.

⁶⁴ Från fyra artillerihustrur: Chatarina Menden, Margareta Erichsdotter, Boell Larssdotter och Margareta Olofsdotter (1656?), hlko DIIIa:1, nr 114.

⁶⁵ Margareta, hustru till en till Polen kommenderad artillerikonstapel [Oluf Snoch??] odat. [före 1658], hlko DIV:219, nr 111. Chatarina Menden hustru till konstapeln vid Laholm slott Sven Giermundsson 1657, hlko DIVa:1, nr 113.

kvinnorna att gå ut i offentligheten och tillsammans agera som den utsatta grupp de då hade blivit.

Att identiteter yttrades olika i olika sammanhang är intressant när man ser på de genusidentiteter som framkommer i supplikerna. Det tycks nämligen som att genusidentiteter var något som alltid ansågs viktiga att lyfta fram oberoende av sammanhanget. Dessa genusidentiteter verkar inte heller ha varit beroende av en motidentitet för att framträda, om så var fallet skulle det kunna förväntas att en manlig identitet inte skulle ha uttryckts lika ofta inom en homosocial relation mellan de manliga supplikanterna och den manliga överheten. Så var dock inte fallet, manliga genusidentiteter uttrycktes ständigt i supplikerna.

Stånds, roll- och yrkesidentiteter

När en borgare i Varberg, Peter Jürgenssen Horster, supplicerade på borgerskapet vägnar skrev han ”paa samptlige udi Warberg borgerskabts wegne”. Detta visar på en klar ståndsmedvetenhet och i många av de kollektiva besvären var en identifikation med ståndsindelningen vanlig. När prästen Jürgen Lauritzen Friis supplicerade skrev han att ”befales presterskabet i Halland at wdlegge maanets katt, oc derforwden til militien at forskaffa en nöiartig karl till dragoner”. Denna order om att prästerna i Halland skulle ansvara för beskattning och soldatutskrivningar ville han ändra på och ville istället att skatten ”motte disponeres efter sedwanligt oc som paa andre steder her i landet [Halland]”. Friis identifierade sig alltså både med sitt prästyrke och med sin ståndstillhörighet.⁶⁶

I två suppliker, uppenbart skrivna av samma skrivare, från bönderna i Halmstads och Årstads härad som vi delvis berört tidigare, visar det sig att det också verkade finnas identitetsvariationer inom ståndet. I dessa suppliker var man nämligen noga med att understryka vilka bönder det var som supplicerade. I den första suppliken inskickad den 28 april var suppliken endast ifrån kronobönderna och i den andra suppliken inskickad den 13 maj framhöll man att denna då var ifrån samtliga krono- och frälsebönder. Det visar alltså på att bönderna var noga med att påpeka vilka bönder det var som berördes av utskrivningarna. I båda supplikerna lämnades dessutom skattebönderna utanför.⁶⁷ Även om bönderna kunde agera som en homogen grupp till exempel på riksdagen och identifiera sig som bönder i relation till de övriga stånden var man inom ståndet och i lokala sammanhang, noga med att lyfta fram de olika bondegrupperna, något som också var en förutsättning för förvaltningen då de olika bönderna hade olika rätt- och skyldigheter. Det rör sig alltså om olika identiteter och motidentiteter beroende på i vilket sammanhang dessa uttrycks.

⁶⁶ Representant för Varbergs borgerskap [omkr 1657], hlko DIV:219, nr 101. Odat suppl. Från Jürgen Lauritzen Friis [sannolikt före 1658], hlko DIV:219, nr 92.

⁶⁷ Samtliga kronobönder i Halmstads och Årstads härad 28/4 1657, nr 96.

När frälsebönder under säteriet Skedala supplicerade kan man se att till och med den enskilda gården fungerade som en identitetsmarkör i ett sammanhang där man skulle distansera sig från andra bönder. I suppliken radade bönderna nämligen upp sina enskilda gårdar, man skrev ”wj fattige bönder oss som boer udj [här skrev man ut varje berörd gård] samptlige i aarsted herrid beligende”. Man avslutade sedan suppliken med ”Samptelig eders wnderdanigst bönder och tienr, som bygger och boer udj ofte indskreffue gaarder”.⁶⁸ Att man i denna supplik valde att skriva ut varje gård berodde troligen på att det här handlade om en avgränsad mängd frälsebönder och att gården fungerade som ett sätt att visa vilka bondehushåll det var som var berörda. Det blev ett sätt att distansera sig från övriga krono och skattebönder och de identifierade sig som, som de själva skrev, ”adelens bönder”. Detta kan också visa på att det många gånger kunde vara bondens hushåll och gård som fungerade som identitet snarare än den enskilda husbondens namn.

I suppliker som var skrivna av enskilda personer och framförallt i soldatsuppliker märker man sällan någon direkt ståndsidentifikation. Här var man mer noga med att lyfta fram sitt yrke, sysselsättning eller som i soldaternas fall, en gruppidentitet. Man var mjölnare, skorstensfejare, soldat[er], fyrverkare, officer eller andra yrken. I en supplik ifrån en änka får vi veta att en hustru till en fänrik i samband med kriget hade kommit till Varberg 1645. Av någon anledning avled hon dock i staden och lämnade efter sig ett litet spädbarn. Barnet hade på grund av att modern suttit i fångenskap hos fienden, blivit ”en krymplingh” och det beslutades av fältmarskalk Lars Kagg, som efter fredsslutet befann sig i Varberg och av guvernör Sperling att hospitalet skulle bistå med pengar till barnets försörjning till dess ”att det siälff kunde tiänna sin födha”. Hospitalet hade dock inte velat betala ut hela summan för de senaste 10 åren och Kirstin hade själv fått lägga ut pengar till barnets uppehälle. När hon avslutade suppliken skrev hon ”Vndertiänstäelligste Kirstin S: Jacob Sadelmakare”. Hon var alltså änka efter en sadelmakare vid namn Jacob som uppenbarligen hade epitetet sadelmakare. Även om vi inte vet hur Jacob själv presenterade sig verkar åtminstone yrket ”sadelmakare” ha varit en stark identitet hos Jacob då till och med hans hustru valde att skriva detta epitet efter hans förnamn. Detta var även fallet med den tidigare berörde murarmästaren Elias som undertecknade sin supplik med ”Elliass Murmäster”.⁶⁹

Olika yrken och roller verkade således ha en betydelse för hur man framställde sig själv. När Giert Haagenssen Frölichus skrev om att han inte hade fått tillräcklig med lön för sin tjänst som barberargesäll på Varbergs slott identifierade han sig med denna roll och dess tillhörande plikt ”hafuer tient för een bardber giesell på warbärgs slåt[...] så wälsom slåts staten cronens betiännte dageligen opwarte måste efter min skyllidigheet”. Troligtvis ingick inte Giert i borgarståndet då han, som gesäll, inte ägde burskap, någon ståndsidentitet var det således inte tal om, men sin roll och sin

⁶⁸ Bönder under säteriet Skedala (Snöstorps sn.) 17/3 1657, DIIIa:1, nr 123.

⁶⁹ Sadelmakareänkan Kirstin (omkr 1657), hlko HI:6 nr 107. Elias Murmäster 25/5 1657, hlko DIV:1, nr 118.

gjorda plikt var han noga med att understryka. När den precis nämnde murarmästaren Elias framställde sig själv i suppliken framkom dock ingen identifikation med borgerskapet trots att han som murarmästare ägde burskap och således ingick i ståndet.

I en supplik från två adelsmän framhöll man att man var ”adhelsmähn” och detta kan ses, både som en identifikation med adelsståndet men samtidigt också rollen som en adelsman.⁷⁰

Om man ingick i ett stånd visste man vilket kollektiv man hade rätt att identifiera sig med, en sådan identifikation ingick alltså i ens identitetsram och man kunde referera till denna i sina besvär. Men för många var denna ståndsindelning tämligen betydelselös och man framhöll istället sitt yrke.

Vilken stånds- eller yrkesidentitet man valde att uttrycka var alltså delvis beroende av om det var en kollektiv eller enskild supplik men framförallt av det sociala sammanhanget man framställde i suppliken. Att någon ståndsidentitet skulle vara en självklar identitet i alla sammanhang är dock svårt att påstå. Detta problematiseras dessutom ytterligare av att ståndsindelningen i sig var ett tämligen svårt sätt att dela in människor. Många gånger överlappade stånden varandra och många människor ingick egentligen inte i något stånd alls.

⁷⁰ Från bröderna Christoffer och Gabriel Grijp(=Gyllengrip)(syskonebarnet som nämnes i skrivelsen är Gertrud Ulfsdotter Grip, en gång gift med Lars Wivallius) Hon ägde Sjöboholm i Hishults sn Hld. 25/4 1657, Hlko DIIIa:1 nr 94.

5 - Tvärkollektiva identiteter och föreställningar

Gud den allsmäktige – religiösa identiteter och föreställningar

Något som ständigt återkommer i supplikerna är religiösa anspelningar och uttryck för en föreställning kring en gudomlig världsordning. För att ge en bild över hur vanligt förekommande sådana föreställningar var i supplikerna har nedanstående tabell sammanställts.

Tabell: 1 – Antal suppliker med religiösa uttryck

Grupp	Totalt antal	Innehåller Religiösa uttryck	Inga religiösa uttryck
Bönder/allmoge	9	7	2
Stadsinvånare	10	7	3
Präster	3	3	0
Adel	1	1	0
Soldater	13	10	3
Kvinnor*	8	8	0
Övriga (en professor)	1	1	0
Totalt	45	37	8

*Att dessa utgör en egen kategori beror på att de kvinnliga supplikanterna i materialet är en minoritet i relation till de resterande supplikerna som är manliga.

Som framgår av tabellen var det en stor majoritet av supplikerna där vi kan se uttryck för föreställningar kring en religiös världsordning. Vad som också framkommer är att det inte verkar ha funnits några direkt tydliga mönster mellan vilka som valde att uttrycka sådana anspelningar och vilka som inte gjorde det. En restriktion skall dock påpekas när det gäller materialet för präster, adel och övriga där den lilla mängden material gör att siffrorna för dessa inte kan tas som helt representativa.

Men hur skrev man då ut sådana föreställningar? När bönderna i Melby i Laholms socken supplicerade skrev de följande i mottagaradressaten:

Gunstige höijborne herre och Greffue, Gud ållmectigste spare och bevare ederss Greffuelige naade fra all w:lycke mot allt kiertt haffuende⁷¹

⁷¹ Bönder i Melby, Laholms sn 8/4 1657, Hlko DIIIa:1, nr 116. En liknande hälsningsfras framkommer också i en annan supplik från bönderna i Melby skriven av samma skrivare. Hlko DIIIa:1, nr 115. Religiösa anknytningar i hälsningen framkommer även i exempelvis: Odat supplik från Fjäre härads allmoge [omkr 1657] Hlko DIV:219 nr

I en supplik insänd till guvernementet 1656, från prästänkan Kiersten Pedersdotter efter prosten i Halmstad Thor Påvelsen, får vi reda på att det rörde sig om en konflikt med Thors efterträdare Hans Friedrichsen Hjort. Hjort hade i samband med sin tillsättning ansett saker som stred emot Kierstens skrivna rätt. Hon skrev att han inte bara ”faat fra mig, det som ieg ellers burde haff af mit naaders jaar efter min sl: mands död ”utan också att han hade tagit från henne ”it got stycke bröd” bestående av halmstad och årstads kyrkolandgille i smör. Detta hade Hans dock hävdade vara något som hörde till prästämbetet. Denna skatt i smör menade hon dock att hon och hennes man skulle ha varit benådade och att de skulle ha fått ta emot denna skatt resten av sina liv.⁷² Denna rätt tillsammans med två hemman i Gödastorp i Skrea utanför Falkenberg var en donation till Thor som han hade ordnat genom ett gott anseende hos superintendenten Erik Brunnus i Göteborg som kompensation för Thors minskade inkomster i samband med att en ny slottsprekikant ifrån Sverige hade tillsatts i Halmstad 1646. Denna donation med tillhörande skattefrihet skulle faktiskt gälla livet ut för Thor och hans hustru Kiersten.⁷³ I suppliken nämndes denna donation och Kiersten tackade ödmjukast för denna och menade att de för detta var ”der til plicktig och skyldig erre, eders naade udi daglig bönnen for Gud den almægtige at i hukomme”. Men nu när hennes man var bortgången och hon stod med faderslösa barn plockade hon fram sin bibelkunskap och refererade till ett citat ur Jesus Syraks bok:⁷⁴

men saa som den hellige guds mand Syrack, i sin bogs 4 capitel formaner; holt dig mod de faderløse som en fader och mod deris moder som en husbonde, saa skall du vare som den allerhöijestis søn, och hand skall haffve dig kierere end din moder haffr dig

Här ser vi alltså tydligt hur religiösa föreställningar fungerade som argument. Kiersten förväntade sig att den mottagande överheten skulle ingå i en tvärkollektiv religiös föreställning och därför ta detta bibelcitat och bud på allvar. Självklart kan det faktum att Kiersten just var hustru till en prost och således borde ha varit väl inläst i den heliga skriften varit en anledning till hennes uttalande. I hennes position som prästhustru var hon troligtvis van vid att ständigt, för sin församling, referera till bibelns olika bud och dygdideal. Men när den vanliga köpmansänkan Nilla supplicerade spädde även hon på med en liten extra religiös anspelning på kristna föreställningar, troligtvis kring det

90. Bönder under "karen Oxenstiern Axelss dotter" 18/4 1657, Hlko DIIIa:1, nr 120.

⁷² Från Kierstene änka efter kyrkoherden och prosten Tore Påvelsen (Theodorus Paulinus) i Halmstad (död 1653) 25/11 1656, Hlko DIIIa:1, nr 105-106. Trulsson 1968, s. 48, 67.

⁷³ Trulsson 1968, s. 21-22. Att Thor hade fått dessa hemman tillsammans med de ekonomiska friheterna bekräftas också i ett brev till guvernementet, undertecknat av drottning Kristina där det står att: ”efterlåte honom [Thor] efterskrefne twänne hemman wthj Skrea sogn belägne, Bedestrup och lille Bedestrup (...) frie for alle der afgående wisse och owisse wthlagor, att niuta, bruke besittia och behålla wthj sin och sin hustrus lyffstijdh.”, (LAL) Vol: DI:1, Kungl brev 3/7 1647, Rörande två hemman till prosten i Halmstad.

⁷⁴ Vi vet att Kierstin och Thor hade många barn och att de hade betalt stora summor för deras studier och resor. Trulsson 1968, s. 46.

som kallas för ”Uppryckandet”, i sin välsignelse för mottagaren och skrev: ”Sådant will gudh den allerhögste hans höij Grefl: Excel:t i de ret ferdigess opstandelse rigeligen och well belönne. Och iagh medh en daglig bön till Gud allermeckstste, will och skall det i hu komma.”⁷⁵

Även om djupare refereringar och direkta citat ur religiösa manifest inte var särskilt vanligt förekommande visar det dock på en starkt religiös medvetenhet bland allmänheten. Typiskt är också att Kiersten refererade till Syraks bok, en av de apokryfiska böcker som hade en mer folklig karaktär med budskap om vardagslivets dygder och som var en av de mera allmänt lästa texterna i tiden.⁷⁶

Anspelningar på religiösa föreställningar kring en patriarkal världsordning var tämligen vanligt återkommande i suppliker från kvinnor. I den ovannämnda suppliken från änkan Nilla efter borgaren Hans Jenssen i Halmstad berättas att hon hade problem med att betala en skuld hon uppenbarligen hade fått överta från sin avlidne man. Hon berättade att hon försökte sända ut varor i Halland för att kunna betala denna skuld som han ”war skyldigh till Amsterdam”. Dessa varor blev dock inte köpta och när hon fick tillbaka godset visade det sig att varorna hade blivit förtullade. Detta gods blev sedan tagit ifrån henne och hon tvingades att med sina fyra små barn ”gå frå huss och gårdh”. Hon bad nu om att hon skulle få tillbaka godset och i hennes nödsituation menade hon att: ”Nu haffuer iagh nest Gudh ingen anden at söka om hielp och bistånd i denne bedröffuelige tid, utan Ederess greffuel: Excel:s som aff en medhföd milhet, hilpper nödtrengdhe till rette”.

I Nillas supplik ser vi en patriarkal hierarki där gud stod som den sista räddningen om inte den världsliga *-manliga* överheten kunde hjälpa henne. Ett liknande uttryck framkom också i en supplik från fyra hustrur till några män utskrivna till artilleriet som bad om livsuppehälle åt sina små barn. Dessa skrev att ”emedhan wij nu arme qwinnor näst gudh wid denne ortten wtj ödmiuklest ingen annan ähn eders höijgreffl: excell:ts att tillgå”.⁷⁷

I en annan supplik från några andra artillerihustrur som också bad om hjälp till uppehälle åt barnen skrev man att man ”tränger nu högeligen att söckia Guds och nådige öfuerheeten om vnsättningh” och när en Anna, hustru till en Esbjön Martinssons, supplicerade om uppehälle för sina små barn skrev hon att:⁷⁸

Begjärandes fördenskull vnderdånigeste och på det alldre ödmiukeligeste Eders Högh Greffl. Excell: migh fattige hustru medh nåde böönhöra wille, hwilken nåde och fadherligh wälgiärnings, Gudh den alldre högste

⁷⁵ Nilla, änka efter Halmstadköpmannen Hans Jenssen 12/6 1657, Hlko DIV:1, 103. Observera att suppliken är insänd den 12 juni, alltså efter Fredrik III:s krigsförklaring den 5 juni. Man undrar därför om Nilla fick något vidare gehör för sitt besvär när den danska armén nu tågade mot Halland.

⁷⁶ Eva Österberg, *Folk förr. Historiska essäer*, Stockholm 1996 (1995), s. 186.

⁷⁷ Från fyra artilleristhustrur: Chatarina Menden, Margareta Erichsdotter... (1656?), hlko DIIIa:1, nr 114.

⁷⁸ Odat supplik från några hustrur till artillerister kommenderade till Polen [Före 1658] Hlko DIV:219, nr 83.

I dessa fyra exempel ser vi alltså att man gav uttryck för en föreställning om en patriarkal-hierarkisk makt där överheten skulle vara som en fader för sina undersåtar och som låg i linje med tidens uppfattning kring hustavlan och den lutherska treståndsläran. Men om inte denna världsliga överhet kunde hjälpa dessa kvinnor i deras nöd fanns bara gud kvar som den högsta benådande patriarkala makten. Nillas förhoppning och hennes påståenden om att mottagaren skulle besitta en medfödd mildhet kan därför ses som ett sätt att påminna mottagaren om hur en dygdig manlig överhet, faderligt skulle ta hand om sina undersåtar. Eva österberg påpekar att patriarkalismen, i tiden, kunde användas förtryckande men att den också kunde användas till kvinnornas försvar. Ovan redovisade fall kan vi alltså se som ett sätt där den patriarkala ordning kunde utnyttjas till de nödställda kvinnornas försvar. När dessa kvinnor hade lämnats utan försörjande män kunde de vända sig till nästa person i den patriarkala ordningen för att få hjälp till sitt livsuppehälle. Karl Bergman framhåller dock att överhetens värnande av kvinnornas rättigheter och infogandet av detta i en protestantisk föreställningsvärld förstärkte kungamaktens patriarkala och beskyddande funktion. Oavsett visar det dock på att den patriarkala makten kunde utnyttjas till kvinnornas försvar, oavsett vilka konsekvenser detta fick för den beskyddande patriarkala maktens legitimitet.⁸⁰

Ett mycket vanligt återkommande mönster var att man bad till gud om välgång och lycka till den mottagande parten. När några frälsebönder under Karin Axelsdotter Oxenstierna klagade på en extra vedskatt samt en penningsskatt på 3 riksdaler som de inte tidigare hade haft besvär med, avslutade de sin supplik med ”formoder itt milt och naadigt giensuar, och vill hermed haffue ederss excell: under guddommelig protection med alt man kiert som ederss greffuelige naade ehr, befaled.”. Att ha någon under ”gudomlig protection”, det vill säga under Gudomligt beskydd, visar på att den religiösa världsordningen uppfattades som en tvärkollektiv föreställning som delades med alla. Här kunde bonde och överhet stå som likar och bönderna ägde makt att be till den patriarkala makt som stod över den världsliga överheten, det vill säga Gud, för välgång åt sin överhet.⁸¹ Tidigare i supliken skrev bönderna att ”Gud varre nu och alltid hoss ederss excell: med languarende velstand till liff och siell.”⁸²

Detta bedjande om gudomligt beskydd eller välstånd och lycka åt mottagaren återkommer i flera suppliker. När tidigare nämnde prästänkan Kiersten avslutade sin supplik skrev hon: ”önskendis eders naade med alt kiert haffvende under den ållermægtige guds beskiermelse baade til

⁷⁹ Odat suppl.fr Anna, Esbjörn Martinssons hustru [före 1658], Hlko DIV:219 nr 81.

⁸⁰ Stadin 2004, s. 17-21, 102-103, 124-129. Österberg 1995, s. 224-225. Bergmans 2007, s. 36-37. Östlund 2007, s. 62-66, 81-82, 114.

⁸¹ Detta uppmärksammas också av Gustafsson. Gustafsson 2007, s. 95-96, 110.

⁸² Bönder under ”Karen Oxenstiern Axelss dotter”, 18/4 1657, Hlko DIIIa:1, nr 120. Nämns även i; Bönder från Melby, 28/3 och 8/4 1657, Hlko DIIIa:1, nr 115-116.

siel och lifff.”. När en hustru till en artillerikonstapel som var utkommenderad till Polen bad om hjälp med uppehälle för sina små barn skrev hon att hon knäfallandes skulle välsigna mottagaren.⁸³

Fraserna var olika, ibland menade man att man skulle be till gud för att mottagaren skulle bli rikt belönad om han gav ett bra gensvar, ibland välsignade man mottagaren och det förekom även att man inte bara bad för mottagaren utan också dennes familj.⁸⁴ Så är till exempel fallet när den tidigare berörda representanten för Varbergs borgerskap, Peter Jürgenssen Horster, supplicerade om den stora fattigdom som borgerskapet i Varberg led utav sedan det senaste kriget då de hade betalat höga skatter samt det faktum att mycket av ”hanteringen” hade gått till andra städer. Han avslutade sin supplik med meningen ”Onskendis ofuer E:Höijl: Excell: Sampt höijwelbr: familie Gudh milda beskermelse til lif och siel.”.⁸⁵ Detta var även fallet med en bonde, Oluf Eskelsson, som skrev att mottagaren rikligt skulle belönas om han gav honom en bra resolution ”det will gudh rigeligen belønna, undher hwars protection edhers höggrefl Exell:s och nådhe, medh däs hålla grefl familia undherdånigen recommenderas”.⁸⁶ När soldaten Lauritz Nilsen Skyt supplicerade gav han även uttryck för en starkt religiös hushållsidentitet från hans sida, då han skrev att han tillsammans med sin fru och barn skulle komma ihåg mottagaren i sina böner.⁸⁷

Inte sällan fungerade också en referering till en religiös föreställningsvärld som ett sätt att visa att man var ärlig och att man hade bra skäl till att skicka in sitt besvär. Detta rör sig då om att supplikanten höll Gud som vittne för sitt besvär. När bönderna under Karin Oxenstierna, som diskuterades ovan, ställde Gud som vittne skrev de att ”Gud ved vorris vdgift till vor egen öffrighed [...] ehr oss ganske besuerligt att offuer komme”. När fyrverkaren Niels Ruut som sedan fjorton års tid hade tjänat som fyrverkare i den svenska armén, men inte endast innehaft denna post utan också hade fått göra tjänst som styckjunkare, argumenterade för att han skulle få en förbättring för denna dubbla tjänst, tog han Gud till hjälp för att styrka sina skäl. Han skrev då att ”will iagh noeh för Obligera migh medh guds tilhielp at förstå, efter iagh bådhe conster lärt haffwer”.⁸⁸

Att man refererade till en religiös världsordning var alltså något som var mycket vanligt återkommande. Men frågan var ifall detta visar på en stark föreställning som resulterade i en stark tvärkollektiv identitet där man till exempel såg sig som en kristen och troende person, eller om denna tenderade att bara vara ett argument bland flera. Mängden suppliker där religiösa

⁸³ Margareta, hustru till en till Polen kommenderad artillerikonstapel (Oluf Snoch??) odat. [före 1658], Hlko DIV:219, nr 111.

⁸⁴ Exempelvis i Odat supplik från Fjäre härads allmoge [omkr 1657], hlko DIV:219, nr 90-91. Odat. supplik från borgare i en halländsk stad (före 1658) Hans Jenssen, Jens Hansen, Mattis Hansen, Michel Mauretzen, Peter Jürgensen, Anders Ottesen, Hlko DIV:219, nr 102.. Odat supplik från några hustrur till artillerister kommenderade till Polen [före 1658], hlko DIV:219, nr 83. Sadelmakareänkan Kirstin (omkr 1657), hlko HI:6 nr 107.

⁸⁵ Peter Jürgenssen Horster representant för Varbergs borgerskap [omkr 1657], DIV:219, 101.

⁸⁶ Supplik från Oluff Eskelsson i Rolfstorps sn Himle hd 15/3 1657, hlko DIIIa:1, nr 87.

⁸⁷ Soldaten Lauritz Nilsen Skyt 6/1 1657, Hlko DIIIa:1, nr 124.

⁸⁸ Från ”fyrverkaren” Niels Ruut, 9/2 1657, Hlko DIIIa:1, nr 122.

identifikationer uttrycks talar för att så inte borde vara fallet. Men man skulle kunna tänka sig att detta var ett enkelt sätt för dem som saknade andra bra argument att ändå få igenom sin begäran. Detta skulle i så fall innebära att om man hade tillräckligt med andra bra argument för sin begäran skulle religiösa uttryck inte varit speciellt nödvändiga. Men ser vi på supplikerna är det svårt att utläsa något sådant mönster. När till exempel den gamle soldaten Kettil Anderson, som redovisas mer senare, supplicerade får vi veta att han var en gammal soldat som hade tjänat den svenska kronan i trettio år, mestadels i kriget nere på kontinenten, fått sin axel sönderskjuten och dessutom fått sin gård skövlad och bränd av danska soldater. Han var alltså en man som mer än någon borde förtjänat respekt ifrån den svenska kronan och hans långa tjänst borde ha varit ett tillräckligt bra argument, men trots detta ser vi i suppliken, ett uttryck för en religiös identifikation då han skrev ”förloff Eders högh Grefl: Exelents giöre her utji högh weljernings, och finner af den högste gudh runt recompense för wenter i all underdanighet Eders Högh Grefl: Exell: nådigest resolution.”.⁸⁹ Religiösa anspelningar återkom också i andra suppliker från soldater och militära befattningsmän trots deras, åt kronan, gjorda tjänst. Detta, menar jag, visar på att en religiös mentalitet faktiskt var något djupare och fastare förankrat hos enskilda människor och inte bara var ett verktyg med en argumenterande funktion.⁹⁰

Men som framgick av den tidigare tabellen fanns det en liten mängd suppliker som av någon anledning valde att inte ge uttryck för religiösa föreställningar. I två suppliker som vi har berört tidigare, som var insända i april och maj, den ena endast ifrån kronobönderna i Årstads och Halmstads härader och den andre ifrån både krono- och frälsebönder i samma härader ser vi något intressant. Supplikerna var uppenbart skrivna av samma skrivare men de berörde inte direkt samma ärenden, men inte i någon av de två gjordes någon som helst anspelning på religiösa föreställningar. Det verkar alltså att det rört sig om att skrivaren av någon anledning inte ansett att religiösa anspelningar var speciellt nödvändiga när man skrev en supplik. I en supplik från några soldater får vi reda på att dessa var kallade till mönstring i Stockholm men hade sen av någon anledning blivit kvarhållna i staden utan att någon lön hade betalats ut för denna tid, vilken de därför begärde. Dessa soldater uttryckte inte någon religiös identitet alls och det är också intressant då de inte framhöll några vidare eller speciellt bra argument för sin begäran mer än att de lovade att vara överhetens tjänare ”till vår dödztund”.⁹¹

⁸⁹ Suppl. af en gammall Soldat Under Capt.Gummund Jonsson Compagnie, Kiättel Andersson. ”Fordrar blifua forloffwat uthur knechte-tiensten. praesant. d. 6 april 1657”, Hlko DIIIa:1, nr 82.

⁹⁰ Detta diskuteras också av Bergman som i sin undersökning inte vill göra några anspråk på att undersöka en sådan djupare förankring i form av en tro utan vill just framhålla religionens argumentsfunktion. Bergman 2002, s. 40-41, 298-305, 315-316.

⁹¹ Artilleristerna Olaus Rudbeck, fyrverkare, Haqeus Mellijn, sergeant, Jesper Gripensköld, fyrverkare i läran [odat.omkr 1657] hlko, DIV:219, nr 121. Brist på religiösa uttryck finns även i exempelvis supplikerna: Barberargesällen Giert Haagensen Frölichus, 21/9, 1657, Hlko DIIIa:1, nr 99. Odat.supplik från slottsmöllaren i Laholm Jörgen Jörgensen [före 1658] , hlko DIV:219, nr 104.

Dessa få undantag där det religiösa lyste med sin frånvaro bryter klart mönstret i majoriteten av supplikerna och frågan är hur dessa egentligen skall tolkas då det inte verkar finnas några tydliga mönster för vilka som valde att inte ge uttryck för några religiösa föreställningar. Oavsett dessa få undantag går det inte att underskatta den enorma roll som en religiös mentalitet verkade ha för människorna som skrev supplikerna. Det var en religiös föreställningsvärld som resulterade i en tvärkollektiv identitet som delades av hela samhället och där Gud stod som den högste makten och en dimension där både kung och undersåte kunde mötas som likar.

Landskap, härad, socken, by – regionala och lokala identiteter

I en stor del av supplikerna framkommer olika former av identifikationer med sin ort och med sitt lokalsamhälle, men mer sällan med en riksidentitet. När det rör sig om en direkt identifikation med ett avgränsat område så som gård, by, stad, socken eller härad verkar detta dock vara väldigt förbundet med sammanhanget. Tillfällen då man redan tidigt i suppliken framhöll var mankom ifrån var absolut vanligast i de kollektivt skrivna supplikerna och framförallt i suppliker skrivna av bönder och till viss del av borgare. Detta tar sig uttryck i form av att man tidigt i suppliken redogjorde för avsändarens lokala förankring. Meningar som:

- ”wj fattige man och bönder wdj Mielby boendiss wdj Laughholms sogn”
- ”wj fattige mand, bønderne som bo wdj marupe sogne ij norrehallen”
- ”wij fattige undersaater, i feras herris i warbiere lähn”
- ”samptlige udi Warberg borgerskapt”⁹²

Det verkade ligga en viss styrka i en kollektiv argumentation för att visa på en gemensam sak. I den tidigare berörda suppliken från bönderna i Årstads och Halmstad härad framhöll man att denna var ifrån samtliga krono och frälsebönder i båda dessa härad. Suppliken avslutades och skrevs under med meningen: ”Samtlige bønder crono och frelse, wdj halmstad och åasted herreder”. Vi ser alltså att detta var en vilja från en stor mängd bönder i två stora härad. Den kollektiva styrkan i suppliken borde således ha vägt tungt. Utskrivningen berörde båda dessa härad vilket gör att det inte är speciellt underligt att bönderna valde att gå ihop då för att sända ett gemensamt besvär, troligtvis med en tro på att ett större kollektiv borde ha haft större chanser för att få gehör för sitt besvär.⁹³

⁹² Bönder i Mielby 8/4 1657, DIIIa:1, 116. Bönder i Morups socken 24/3 1657, Hlko DIV:1, 117. Allmogen i Faurås härad 13/5 1657, Hlko DIV:1, nr 88. Peter Jürgenssen Horster representant för Varbergs borgerskap [omkr 1657], DIV:219, nr 101.

⁹³ Från samtliga krono och frälsebönder i Halmstads och Årstads härad 13/5 1657, hlko DIIIa:1, nr 97.

I en supplik inskickad knappt en halv månad tidigare omnämndes samma kontrakt men berörde ett annat skattetryck. Denna var uppenbart skriven av samma person som i den senare suppliken och i denna framkom att det rörde sig om fyra personer som skrev åt böndernas vägnar. Det var två kronobönder ifrån Halmstads härad och två ifrån Årstads härad. Dessa personer har markerat med sina respektive bomärke och namn, namnen var skrivna av skrivaren men vi vet inte om bönderna själva har ritat dit sina bomärken eller ej. Vilka som skrev för vilken härad visades i en tydlig uppdelning och markerades med ett textstycke där det framkom vilken härad de skrev åt. Här ser vi alltså att det rörde sig om representanter för bönderna men dock ser vi inte samma tydliga underskrifter i den senare suppliken. Bomärkena tyder också på att böndernas gårdar och hushåll var en viktig identitetsmarkör.⁹⁴

Det vi alltså ser är att en identifikation med sin hemort många gånger var av vikt att framhålla och kunde också fungera som en identitet. Den tydliga uppdelningen mellan de respektive två representanterna ifrån Årstads och Halmstads härad visar på att det inte var några flytande gränser utan att man var klart medveten och noga med att framhålla att det rörde sig om bönder ifrån olika områden, även om besväret var gemensamt ser vi klara motidentiteter beroende på hemortstillhörigheten.

Hur det lokala rummet framställs verkar dock många gånger vara beroende av situation och sammanhang. I en supplik från ett antal borgare identifierade de sig som ”wij faetige folck på denne ordt”, senare framkom också meningen ”bådhe på slåtet, och i staden”. Detta skulle kunna röra sig om att suppliken var skriven i Halmstad där själva guvernementet låg och därför visste man att även mottagaren befann sig på ”denna ort”. Det skulle också kunna röra sig om att guvernören, vid supplikens tillkomst, befann sig på en annan ort och att suppliken således inte var ifrån Halmstad. I vilket fall visar det på att identifikationen med sin hemort inte var något som alltid skrevs ut speciellt tydligt, i detta fall rörde det sig troligen om man förväntade sig att mottagaren skulle förstå vilken ort det rörde sig om. Det kan också handla om en tidigare muntlig överrensommelse. Att det rörde sig om identiteter och motidentiteter med lokalsamhället är tydligt men någon patriotisk känsla för det lokala rummet är inget som går att utläsa i hur personerna valde att framställa detta.

Landet Halland

Identifikationen med landskapet Halland var också något som mestadels framhölls när det var av vikt för sammanhanget. När den tidigare berörde prästen Jürgen Lauritzen Friis klagade på ett ansvar för skatt och utskrivning som hade lagts på prästerskapet i Halland skrev han ”bijdes oc befales presterskabet i Halland at wdlegge maanetskatt oc derforqden til militien at forskaffe en

⁹⁴ Samtliga kronobönder i Halmstad och Årstads härad 28/4 1657, hko DIIIa:1, nr 96.

nöiartig karl til dragoner”. Det rörde sig alltså om en order som faktiskt hade utgått till prästerskapet i hela provinsen. I andra fall framkom framförallt begreppet ”landet” snarare än Halland men dessa uttryck framkom oavsett oftast i sammanhang där det fanns anledning att framhålla något som berörde hela Halland. I den nyligen nämnda suppliken från de ”fattiga borgarna” radade de senare upp anledningarna till sin fattigdom och framhöll bland annat att ”Halland [är] ett ringa landh på åker och engh så Jnbyggerne besynderligen i dette slotslähn altijdh må Jnköpa deres korn och spannemåhl frå andre steder, och aldrih af deres Egen inhöstads grödhe sig hafwer kunnat vppehelligit”. Det var alltså inte bara den aktuella orten som var av intresse utan man framhöll att hela Halland var ett fattigt land.⁹⁵ När bönderna i Faurås klagade på en utskrivning som de vill förskonas ifrån skrev de

beder for den skyld ydmygeligen, att wij for samme wdskrifft, och dragåne maatte forskaaness, dog huad sig dragån hæster belanger wille wij gierne som lydige vndersaatte til landsses Defention i dene tid fremb skaffe⁹⁶

När allmogen i fjäre härad supplicerade, skrev om att en befallningsman hade beordrat om att en ”wdskrifft herudj Provincien Haldland at wille fortfarre[?], till fästningernis Gaurnizon her udj landet” det var alltså inte bara en utskrift som gällde Fjäre härad utan hela provinsen. Det är också intressant att bönderna själva skrev ”provinsen” och således legitimerade landskapets position som provins under svenskt styre.⁹⁷

Att en regional identitet fanns är således tydligt och är föga förvånande, men denna liksom andra områdesidentiteter var ofta beroende av sammanhanget. Förutom borgerskapet som talade om att Halland var ett fattigt land rörde det sig ofta om att man helt enkelt framhöll landskapet när det var ett sammanhang som berörde hela landskapet. Någon regionalpatriotism går således inte att utläsa ur materialet.

När det gällde suppliker ifrån enskilda personer framkom inte alls den lokala identiteten lika tydligt som i de kollektiva. Även om man många gånger undertecknade suppliken med ort och datum var man inte lika noga med att framhålla denna som sin identitet.⁹⁸

En identifikation med en hemort och region ingick absolut som en komponent i människors identitetsramar. Att denna självklart skulle ha någon djupare förankring och ge uttryck för någon

⁹⁵ Odat. supplik från borgare i en halländsk stad (före 1658) Hans Jenssen, Jens Hansen... Hlko DIV:219, nr 102. Odat suppl. från Jürgen Lauritzen Friis [sannolikt före 1658], hlko DIV:219, nr 92.

⁹⁶ Allmogen i Faurås härad 13/5 1657, hlko DIV:1, nr 88-89.

⁹⁷ Odat supplik från Fjäre härads allmoge [omkr 1657], hlko DIV:219, nr 90-91. Allmogen i Faurås härad 13/5 1657, hlko DIV:1, nr 88-89.

⁹⁸ Se exempelvis, Odat suppl.fr Anna, Esbjörn Martinssons hustru [före 1658], hlko DIV:219, nr 81. G.O.Stenbock godsförvaltare i Halland, Skepparen vid Halmstads slott Oluff Abrahamssen Åhman odat (trol våren 1657), hlko HI:6, nr 126. Odat supplik från en slottsmållare Rasmus [före 1658], hlko DIV:219, nr 85.

patriotisk identitet är dock svårt att utläsa ur supplikerna. Man titulerades inte självklart sig som halmstadbo, hallänning eller Fauråsbonde utan att detta hade någon betydelse för sammanhanget. Det verkar alltså röra sig om ett användande av identitet och motidentitet där man åberopade olika lokala identiteter i förhållande till andra.

Danskt och svenskt – etnisk tillhörighet eller politisk lojalitet?

Att det fanns en hemortsidentitet har visats, men hur såg man sig egentligen som en individ tillhörande till ett större rike? Harald Gustafsson visar i sin supplikundersökning att en slags etnisk identifikation med en svenskhet existerade och kunde nyttjas i supplikerna. Men denna identifikation, menar han, var bara en komponent bland flera som dock förekom ytterst sällan och således inte lär ha ansetts varit ett särskilt effektivt argument. Gustafsson menar också att de mycket sällan rörde sig om etniska föreställningar eller politiska lojalitetsförklaringar till den svenska kronan i allmogens suppliker.⁹⁹ Frågan är dock om det är intressant att tala om vilken argumenterande funktion en sådan riksidentitet hade. Med Sahlins modell blir det väldigt mycket enklare att tala om en riksidentitet som framkommer i dess rätta sammanhang.

Att politiska lojalitetsförklaringar inte fanns hos allmogen gör det också intressant att se på ett material ifrån soldater och militära befattningsmän där sådana politiska och statliga lojalitetsförklaringar kan förväntas framkomma.

I Halland bestämdes efter övergången att fästningarna i provinsen skulle besättas med soldater och förstärkas. Direkt efter övergången hade det bestämts att de under tidigare dansk tid utskrivna soldaterna i Halland inte kunde användas till krigstjänst utan skulle istället användas till arbete vid fästningarna. Utöver detta skulle befästningarna i Varberg, Halmstad och Laholm befästas med sammanlagt 13 kompanier samt 60-70 ryttare ur den svenska armén.¹⁰⁰

Med tanke på den position som dessa soldater ur den svenska armén hade som soldater i en nyligen erövrade provins med tidigare danska undersåtar kan man föreställa sig att detta borde inverkat på soldaternas identiteter. Soldaterna kom ju från det som sågs som rikets kärnland och befann sig nu bland undersåtar i en av rikets provinser. Det kan således inte vara otänkbart att dessa soldater skulle kunna använda sig av en mer etnisk identifikation med en ”svenskhet” som ett argument för att nå fram med sina besvär till den svenska överheten i Hallands guvernement.

Men vid en närmare analys av materialet framkommer det att deras position faktiskt inte verkar ha inverkat speciellt nämnvärt på deras identitetsuttryck. Av materialet har tio suppliker skrivits av olika soldater och militära befattningsmän varav åtta stycken har identifierats som

⁹⁹ Gustafsson 2007, s. 99-101, 104.

¹⁰⁰ Rosén 1959, s. 33, 69.

skrivna av personer härstammande från det svenska rikets kärnland.

Någon direkt argumentation med en etnisk tillhörighet har jag inte kunnat finna bland dessa. Däremot framträder det en hel del riksidentiteter där olika stater nämns. När en tidigare nämnd, gammal soldat, vid namn Kettil Anderson supplicerade och bad om att få bli avskriven sin soldattjänst, får vi reda på att han hade tjänat den svenska kronan i trettio år och att han med häst och rustning hade tjänat under Gustav II Adolf i kriget på kontinenten, eller som han skriver, ”till Pryszen”. Han skrev sedan att han hemkom till Sverige ”när iagh hemkom till Swerige” men blev där något år senare utskriven igen och sattes på en båt till ”Tyskland” och var kvar där i 15 år. Under denna tid fick han sin axel sönderskjuten och som om det inte vore nog skrev han om hur danska trupper hade plundrat och bränt hans gård, ”medan iag den ressan borte war, hafue dhe danske igiönnom fientelligit för öfuande, skiöflatt och förbränt min gårdh och ringa ägendom som migh kunde igien haffwa, att iagh derigiönnom aldeles för armatt blifwen”.¹⁰¹

I Kettils supplik framkom alltså en tydlig riksidentitet med en identifikation med sitt hemland, Sverige. Dessutom framkommer det en motidentitet då han skrev om danskarna som i fientlighet hade skövlat och bränt hans gård. Men även om riksidentiteten är tydlig går det inte att se att han framhåller sin etniska ”svenskhet” som ett argument, det var snarare ett långt politiskt lojalitetsband på trettio år som lyste med en argumentationsstyrka. Han hade tjänat den svenske kronan och visat att han hade varit en god undersåte till den svenska staten. Det är en hierarkisk identitet där Kettils sociala kanal till sin herre gick direkt till den svenska kronan.

Det som också framträder i Kettils fall är att riksidentiteterna framkom i ett sammanhang när en sådan identitet var av vikt för framställningen av hans historia. I hans historia rörde han sig i ett transstatligt rum och därför borde det också varit mer naturligt att han framhävde en riksidentitet och inte en lokal identifikation med sin hemort. Här ser vi alltså tydligt att identiteterna skiftade i förhållande till i vilket sammanhang dessa gestaltas. Det kan dock inte bortses att Kettil uppenbart verkade identifiera sig med något slags svenskt kärnland när han skrev om att han hemkom till Sverige. Det kan också visa på att lokalsamhället inte var någon starkare identitet än en riksidentitet för individer i äldre tiders samhälle, Kettil skrev inte att han hemkom till sin gård utan till Sverige. Dessutom vet vi inte varifrån i Sverige han kom, vi vet inte var hans nedbrända gård låg och vi vet inte heller varför han skriver till guvernementet i Halland. Det är inte otänkbart att Kettil har flyttat till en ny gård i Halland när landskapet blev svenskt, om detta var fallet verkar han således inte ha haft några problem att slå sig ner bland tidigare ”danskar”, även om det hade varit danska soldater som hade bränt hans gård och tvingat honom att flytta.

En annan soldatsupplik där liknande lojalitetsidentiteter till kronan framkom var i en supplik

¹⁰¹ Suppl.af en gammall Soldat... 6/4 1657, Hlko DIIIa:1, nr 82.

ifrån artillerismeden Erik Matssen. Han skrev att han i Skåne hade blivit fångad av den svenska armén: ”bleff först fången af Swerigies krigsfolk uthj Skåne”. Här hade han blivit förd till fältmarskalk Gustav Horn och av honom fått möjlighet att bli anställd som artillerismed. För att få denna tjänst fick han lova att inte senare börja tjäna den danska kronan: ”belåfuade mig om ieg cronan i Swerigie tiäne wille, skulle ieg alldrig tränga til at söka mitt brödh hoos cronan i danmark”. På detta lovade han och tjänade sedan som hovslagare och smed under tiden som den svenska armén befann sig i Skåne. Han hade senare via en rekommendation, ifrån Horn och generalmajor Lars Kagg, till krigskollegium i Stockholm fått arbeta som smed åt den svenska kronan både i Laholm och i Halmstad. Men år 1655 fick han för sex månaders tid ingen lön och detta på grund av som han skrev: ”at ieg war icke i Staten upförd, och lijkwäll ieg dageligin i cronones arbite måste gåå”. Erik var en krigsfånge och det är inte otänkbart att det förekommit slarv när han skulle skrivas in som tjänare under den svenska kronan.¹⁰²

I Eriks fall ser vi alltså ett uttryck för ett starkt lojalitetsband mellan hans tjänst som smed och den svenska kronan. Att han under fångenskapen hos den svenska armén fick en chans att svära trohet och lojalitet trots sin danska härkomst visar på att en etnisk rikstillhörighet inte verkar ha haft någon större betydelse i sammanhanget. Att svära ed var i samtiden ett tydligt sätt att visa vart man satte sin lojalitet och Erik Matssen hade inte möjlighet att svära trohet till den svenska kronan och samtidigt ”söka sitt bröd” hos den danske.¹⁰³ I hans supplik finns det inga belägg för att han av denna anledning skulle ha upplevt någon identitetsprostitution då han svor trohet till en ny krona. Han tycks mest ha varit irriterad över att han inte fått sin rättmätiga betalning för sitt jobb åt den denna nya krona.

Dessa lojalitetsband framkommer i de flesta soldatsupplikerna och det är tydligt att det verkar ha funnits en vikt i att framhålla att man gjorde sin plikt som kronans tjänare. Detta gäller till exempel den tidigare nämnde artillerilöjtnanten, Oluf Bryngelsson, som av drottning Kristina hade blivit skickad till Halland för att tjäna som löjtnant i kronans tjänst på Lagaholms slott. Han skriver att ”der haffuer iagh stedze Cronans tiänst”.¹⁰⁴

När en soldat i Varberg, Peder Telling, supplicerade får vi reda på att han fick lov till permission och hade då rest hem till sin gård. Där hade han dock blivit tvungen att reparera en rustning och blev efter detta dessutom kallad till Göteborg för att där medverka på en generalmönstring som hölls i staden. Härifrån beordrades han sedan att han skulle föra några nya rekryter ner till fästningen, något han inte fått besked om tidigare. På grund av detta hade han gått

¹⁰² Artillerismeden Erik Matssen 10/3 1657, Hlko DIV:1, nr 112.

¹⁰³ Sanders 2009, s. 25-28 samt 53.

¹⁰⁴ Artillerilöjtnanten vid Laholms fästning Oluff Bryngelson 26/11 1656, Hlko DIIIa:1, nr 84. Se också liknande i exempelvis: Artilleristerna Olaus Rudbeck, fyrverkare, Haqeus Mellijn... [odat.omkr 1657] hlko, DIV:219, nr 121. Soldaten Lauritz Nilssen Skyt 6/1 1657, Hlko DIIIa:1, nr 124.

över tiden på sin permission och hade gått miste om två månaders lön för uteblivit arbete på fästningen. Han skrev att han nu vill ha få denna uteblivna lön och tillsammans med sin berättelse lade han också fram argumentet ”gudh weet iagh är en fattigh karl och gammall cronones tienare.”. Han avslutade sedan suppliken med: ”Troskyllidige tienare så lenge iagh lefuer - Peder Tellingh”.¹⁰⁵

I supplikerna framträdde alltså starka lojalitetsuttryck till en statlig överhet och i detta fall till den svenska kronan. Men det är just lojaliteten som uttrycktes och inte någon kulturell eller etnisk känsla av tillhörigheten till riket Sverige. Frånvaron av detta måste dock inte betyda att det inte existerade en sådan identifikation, men verkar det inte ha varit ett speciellt starkt argument, inte ens för de svenska soldater som befann sig i en nyligen erövrade provins där en motidentitet mot de inhemska tidigare ”danskarna” skulle kunna förväntas.

Klara uppfattningar kring en riksidentitet är dock tydliga, oavsett om man nyligen fått en ny riksidentitet. Det är dock inte befogat att tala om att det var i själva riket identifikationen i sammanhanget låg. Det rörde sig snarare om en hierarkisk uppfattning om en över och underordnad position. För soldaten var den tydliga herren den svenska kronan. Detta kan således förklara varför inte riksidentiteterna var speciellt vanligt förekommande i suppliker där detta hierarkiska förhållande inte gick i en kanal direkt till staten och kronan.¹⁰⁶

Att mer tydligt etniska identifikationer med någon ”svenskhet” eller ”danskhet” uttrycktes var alltså inte vanligt. I princip har jag bara funnit en supplik där man skulle kunna se något som skulle kunna tolkas som en viss betoning av en etnisk ”svenskhet”. Det rör sig om en supplik ifrån adelsmännen och bröderna Christoffer och Gabriel Gyllengrip. Dessa två adelsmän hade av sitt syskonbarn Gertrud Ulfsdotter Grip fått ärva säteriet Sjöboholm i Hishult och dess tillhörande birk. De skrev att de av sin befallningsman Jöns Örgerson hade underättats om att det från Sveriges riksråd hade utgått en order till den halländska förvaltningen om att en korn och penningskatt, som den danska kungen beordrat, skulle utläggas på den danska adeln och dess bönder i Halland. Gyllengriparna försökte i suppliken att argumentera för att få slippa lägga denna skatt på sina bönder då de menade att dessa bönder nu var ”trogna svenska undersåtar” och att godset faktiskt inte lydde under någon dansk adelsman:

Så emedan wij hafwe nu efter vårt Sal: syskonebarn ärfftt nogre gods, som ähr Siöboho och däss bierk, hwilka såsom gamble frelssegods, och nu Sweriges trogne vndersåther tillhörige, wij icke wille förmodha wara vnder samma E:rs Exell:s ordre förståndne, synnerligen efter der icke tillhöre någon dansk mahn¹⁰⁷

¹⁰⁵ Militär befattn.hav(oid.) i Varberg Peder Tellingh (omkr 1657), hlko HI:6, nr 125.

¹⁰⁶ Förutom min egen redovisning av detta är det även fallet i Gustafssons och Olssons undersökningar. Gustafsson 2007. Olsson 2007.

¹⁰⁷ Från bröderna Christoffer och Gabriel Grijp(=Gyllengrip)... 25/4 1657, Hlko DIIIa:1, nr 94.

När de fortsatte att argumentera för att denna skatt skulle utebliva från deras gods underströk de att de såsom ”trogna svenska adelsmän” skulle få sin begäran beviljad: ”wij ödmiukeligest såsom trogne Swenske adhelsmähn förmodhe fåå åthniuthe, hwadh som här allmanneligen blifwer bewilliat”. Här ser vi alltså något som skulle kunna vara tolkas som en etnisk identifikation med en föreställd svenskhet då man ville understryka sin svenskhet och framhålla att man just inte var någon ”dansk man” och således inte borde gå efter dansk lagstiftning. Men det kan också ha varit ett uttryck för ett politiskt lojalitetsband där man ville framhålla att man var en adelsman trogen den svenska staten. Det är inget givet svar. Det är dock värt att lyfta fram det faktum att man menade att bönderna under säteriet inte längre var några danska undersåtar utan nu var trogna svenska undersåtar och således inte heller borde gå efter dansk lag. Men det verkar framstå som att denna skiftning kom först i samband med att godset inte längre stod under en dansk herre. Adelsgodsen i Halland stod under danska privilegier oavsett om gods innehavaren var en svensk eller dansk adelsman.¹⁰⁸

Det vi skulle kunna se här är att uttryck för att en starkare känsla av etnisk tillhörighet fanns bland adeln i de nordiska staterna. Detta skulle då kunna ses som en lateral ethnie som ger uttryck för en slags protonationalistisk uppfattning. Förvisso måste det påpekas att adeln hade mycket större valfrihet när det gällde att svära ed inför den svenska överheten efter övergången. De danska adelsmännen kunde fortsätta att ha gods i Halland utan att behöva svära ed till den svenska staten, så länge de inte bosatte sig i något av godsen. Valde de detta så var de tvungna att svära ed och bli svenska adelsmän. I detta sammanhang kan det därför ha funnits anledning för Christoffer och Gabriel Gyllengrip att understryka att de var svenska adelsmän och att deras bönder således också var ”svenskar”. Att de ville understryka sina bönders ”svenkshet” måste således inte vara ett uttryck för ett försök från en lateral ethnie att sprida *nationella* föreställningarna neråt i samhällskikten. Det blir därför egentligen svårt att påstå att det var ett tydligt uttryck för en känsla av etnisk tillhörighet som ”svensk”. Begreppet ”dansk man” kan i sammanhanget lika gärna tolkas som att godset faktiskt inte stod under någon adelsman som inte svurit ed till den svenska kronan och således inte skulle ses som ett danskt gods.

Oavsett om Gyllengriparna gav uttryck för en lateral ethnie med en protonationalistisk uppfattning eller helt enkelt bara framhöll ett politiskt lojalitetsband så är avslutningen på suppliken typisk. ”E:rs Exell: medh E: Exellts älskelige gemåhl och lijfserfwinger vnder guds milda protection ödmiukeligen befallendes.” Den självklara religiösa identifikationen lyste återigen med sin starka närvaro.

¹⁰⁸ Rosén 1959, s. 59.

Det är överhuvudtaget svårt att veta vad som egentligen låg i begreppen ”svensk” och ”dansk”. Det finns inga givna svar i supplikerna utan det som framkommer är ett användande av olika riksidentiteter i sammanhang där dessa var relevanta att lyfta fram. Dessa riksidentiteter grundade sig främst i en lojalitet till den svenska staten. Med tanke på de olika argument som människor framhöll i sina suppliker var det något förvånande att soldaterna inte valde att framhålla en mer etnisk ”svenskhet” som argument inför provinsförvaltningen. Det verkar helt enkelt inte haft speciellt stor betydelse för den svenska överheten om man kom ifrån det svenska kärnlandet eller om man varit en tidigare dansk hallänning som nu svurit sin ed till den svenska staten så länge man inte bröt sin svurna ed.

En gammal god dansk tid?

Bönderna i Melby klagade 1657 på nya pålagor som de tvingats till, de punktade upp dessa och skrev att de per gård skulle leverera 2 lass hö, utöver detta skulle också man hämta både kor och korn, ”vdaff huar gaard J en kue, och J ene biug”, samt körningar, bland annat tvingades de att hämta och leverera ved ifrån gårdarna uppe på Hallandsåsen. Detta kallade de för ett ”wsedvanlig besuer och tyngge” och menade att de hade betalat och lovade att betala den terminspeng som de efter upprättat kontrakt var skyldiga och lovade att ”fobleff hwet dend tid Terminspengerne udloffis”.¹⁰⁹

I en senare supplik insänd knappt en månad senare klagade samma bönder igen. Denna gång rörde det sig dock om en skattebetalning i 1 riksort per gård, som de varje år hade fått betala till fogden. Men vid förra årets betalning hade fogden velat ha 3 riksort till och som om inte det var nog ville han också ha ytterliggare betalning för åren innan. Det var alltså ett snabbt ökande skattetryck och bönderna förstod att de måste fatta pennan. Men intressant är att de inte stannade där utan skrev att ”wj fattige mand och cronens bönder och tienere ehre ydmydeligen begirendiss att wj maatte nyde det epter gammel heffd oh brug som wj haffuer hafft aff erilds tid”. Det är alltså en refereringen till ”arilds” tid, alltså ”urminnes” tider och var ett sätt att framhålla traditionell sed som alltid gällt. Den frågan som framkommer är ifall missnöjet med ett externt tryck från en ny statsmakt kunde ”nationaliseras” och konstruera en nostalgisk känsla av en bättre ”dansk” tid. Det kan i så fall ses som att det nu inte bara rörde sig om ett nytt skattetryck ifrån kronan som under dansk tid, utan nu ett nytt tryck ifrån ”den svenska” kronan.

I en supplik från borgerskapet i Kungsbacka berättas om att de den 5 april 1657 hade fått ett brev där en order stod om att deras hus och egendomar skulle beskattas. I suppliken framhöll de att

¹⁰⁹ Bönder i Mielby... 23/3 1657, Hlko DIIIa:1, nr 115.

deras egendomar var både fattiga och förfallna och menade att de inte hade någon äng och att de bara hade så pass mycket hö att det räckte för att mata kreaturen med. Förutom detta menade de att de redan hade problem med en inkvartering av soldater samt led av en dubbel kungsskatt. De skrev att:

Gud skall det vide huad wi fattige borgerskab haffde fer tyngge baade aff den inquatering sam rytterne hos oss haffde Och til met haffue wi fattige bargerskab udgiffuit i år dubbelt kongskat sam wi icke haffe werit betyngede met siden wi kam vnder Sverigiss crone.¹¹⁰

De fortsatte sedan sitt klagomål och det framkom att de verkar ha haft problem med både dålig handel och med att det omkringliggande landet som de skulle ha till att föda sina familjer med var mycket fattigt. Men det intressanta är att de i ovanstående citat framhöll att denna dubbla kungsskatt var något som de blivit pålagda i samband med övergången till den svenska kronan.

När man senare i suppliken hänvisade till ett brev från kronan där man verkar ha blivit befriade ifrån någonting skrev man att man var ”Entlediget fra Sweriges Crone och efter hendiss kongl: maijstt Dronning cristinæ udgiffuene mandat daterit Stockholm, den 14 maij 1653.”. Det var alltså inte bara kronan som hade bekräftat denna befrielse utan från den *svenska* kronan. Uppfattningen att det var den nya statsmakten som styrde och implementerade nya skatter och pålagor verkar alltså ha funnits ibland borgerskapet.”

När borgerskapet i Halmstad supplicerade klagades det över en skatt som de hade blivit pålagda. Denna skatt fanns under dansk tid och bestod av en frivillig betalning av hushållsägodelar till kronan. Denna skatt skulle dock inte belasta städer som höll inkvartering av soldater. Men nu verkar det som att denna skatt ändå hade lagts på Halmstad trots att de höll inkvartering. Inkvarteringen skrev de var ”en fast suarere skat at udgiöre” än en penningskatt och man menade att man på grund av denna inkvartering inte hade någon möjlighet att betala ytterliggare penningskatt. Det var således ett brott mot deras äldre privilegier som de framhöll att de till och med fått bekräftade av drottning Kristina.

Er for den skyldh foraarssagede E. Høi. Grefl: Exells: med denne wor ydmygeligste och enfaldigste suppication at ssøge, det E. Høi Grfl. Exells: naade maatte behage, saadant oss anliggende aff en naadgunstigh consideration till wor ringe formue och dragende store tynger, saa som høge gunst naadgunstigh at ansser, och oss fattige folck igennem E. Høi Grefl: exell: gunstige befordingh thill høi wellbr: herrer Suerigis rigis raadh forhielpe wij her udj maatte naadeligen forskaanis i synnerheedh efterssom hindis kogl: maijtt: for dette wor allernaadigste dronningh haffuer confirmeret woris gamle friheeder som wij haffde i de danskis tider, Jblant huilche privilegier haffuer aff arrildss tidh warit, att denne stadh Halmstadh haffuer altid waeridh frij och

¹¹⁰ Borgerskapet i Kungsbacka Knud Suensen Jens Suensen Hans Wellåmsön Jonas Detletren Christian Pedersen 8/4 1657, hlko DIIIa:1 (saknar numrering).

entlediget från for ander stæder i Danmarck, for konghskat och anden contribution J fride saa well som fredz thijder, huilcket i forleden krighs aff de danske och er anseet thijder de andre stæder i Danmarck giode contribution med sølffskatten bleff Halmstadh der for gandske forskaanidt¹¹¹

Det rörde sig alltså om gamla privilegier som staden haft under Dansk tid och som sådana således skulle fortsätta råda även under svensk tid. Suppliken skrevs på våren 1657 och precis som överallt i Halland hade den svenska staten under denna tid börjat bryta upp gamla kontrakt och ökat skattetrycket. Refereringen till danska tider samt till ”arrildss tidh” visar på en stark medvetenhet, inte bara om sina rättigheter, utan också om hur saker och ting brukade vara under ett annat maktstyre. Det ställer alltså frågan huruvida skattetrycket från en ny makt kunde hjälpa till att skapa en opinion mot ett riksbyte även ifall det är högst troligt att sådana skattetryck även skulle ha kunnat implementeras även av den förra danska statsmakten.¹¹²

Som tidigare redovisats visar Peter Sahlins på hur olika lokala konflikter i gränslandet mellan Spanien och Frankrike kunde använda sig av nationella identiteter och således hjälpa till att forma och befästa föreställningar kring sin nationella tillhörighet. I Hallands fall rörde det sig inte om en konflikt mellan två gränsland utan om ett missnöje mellan lokalsamhälle och stat. Detta visar därför istället paralleller med Jens Lerboms undersökning av Gotland där han menar att det rörde sig om en mer symbolisk gräns mellan danskt och svenskt. Att man kritiskt diskuterade sin överhet i mindre offentliga sammanhang på lokal nivå visar Lerbom och framhåller att skiftet i rikstillhörighet för de gotländska bönderna gav en ny dimension till dessa diskussioner.

Vad som diskuterades på källarna i Halmstad och Kungsbacka eller på landsbygden i Melby vet vi inte. Det faktum att man i supplikerna tydligt visade på ett minne av en tidigare dansk tid samt att man ansåg sig ha rätt till sina gamla privilegier gör det dock inte omöjligt att anta att övergången till den nya svenska statsmakten blev ett ämne i kritiska diskussioner även här.

Lerbom framhåller att det inte rörde sig om en rent etnisk riksidentitet i form av en känsla av ”blodsgemenskap” med det ett danskt folk. Man kan dock ställa sig frågan om huruvida minnet av en dansk tid kunde hjälpa till att påbörja formandet av ett kollektivt minne av att man delade något gemensamt med en dansk ethnief på andra sidan åsen och på andra sidan sundet, där visste man ju åtminstone vilka seder man haft sedan *urminnes tider*. Detta trots att Halland under dansk tid hade, på grund av de många krigen, fått lida av ett mycket kraftigt skatte- och utskrivningstryck som hade utarmat landskapet ordentligt.¹¹³

¹¹¹ Från borgarna i Halmstad 9/4 1657, hlko DIV:1, nr 67.

¹¹² Rosén ser det svenska skatte- och utskrivningstrycket innan krigsutbrottet 1657 som en av anledningarna till den snapphanerörelse som uppstod i södra Halland med bas från Hallandsåsen. Det är dock svårt att visa om det var den enda anledning, men det visar ändå på något intressant när det gäller en eventuell kritik mot övergången till ”den svenska kronan” och frågan om dessa diskussioner kunde ”nationaliseras”. Rosén 1959, s. 67-73.

¹¹³ Lerbom 2003a, s. 156-159, 195-224, 230-231. Remgård 2000, s. 13-21.

6 - Slutsats och sammanfattande diskussion

Hur kan vi då slutligen sammanfatta denna undersökning? Kan vi utifrån dessa resultat egentligen säga något om hur människor tänkte i Halland under denna period och om övergången på något sätt påverkade människors identiteter och föreställningar? Vid en snabb analys av supplikerna är det svårt att egentligen se några tydliga drag av att övergången skulle ha påverkat människors olika föreställningar speciellt mycket. Precis som under dansk tid stod man ut med skattebetalningar, utskrivningar och andra pålagor och man föreställde sig att man gjorde sin plikt åt sin överhet som en trogen undersåte. Men en närmare analys av supplikerna har visat på några intressanta resultat och har visat hur människor kunde röra sig inom sina *identitetsramar* och konstruera och aktivera olika identiteter i olika situationer.

När det gäller den hierarkiska identiteten såg vi att man identifierade sig som en undersåte till sin överhet. Man var noga med att understryka sin underordnade position men samtidigt var man också noga med att framhålla sina rättigheter. Detta visade till exempel fallet med krono- och frälsebönderna ifrån Årstads och Halmstads härad som var noga med att påminna överheten om de ingångna avtal som hade slutits och därmed påminde om sina rättigheter. Att man identifierade sig som en underordnad betydde alltså inte att man identifierade sig som en träl bunden under sin överordnad.

Denna hierarkiska ordning utgick ifrån en föreställning om en patriarkal-hierarkisk världsordning där Gud stod som den högsta styrande makten. Detta betydde att man som underordnad ansågs sig kunna möta sin överordnade på en andlig nivå där man stod som likar. Detta visade sig bland annat i att man i många suppliker bad till Gud för överhetens lycka och välgång, detta skrevs ofta i samband med att förväntade sig ett bra beslut på sitt besvär och kan ses som en form av gengäld som utlovades till den mottagande parten.

Denna patriarkala makt var också ett sätt för kvinnor att påkalla överhetens roll som en beskyddande fader åt sina undersåtar. Detta visade sig i suppliker från olika kvinnor i ekonomiska nödsituationer, där deras män hade blivit tagna ut i krig och vilket resulterat i att kvinnorna stod utan familjeförsörjare. Dessa skrev ofta om att de inte hade någon annan än Gud och överheten att vända sig till för att få hjälp med livsmedel åt sina små barn. I en supplik försökte man också att påminna överheten om att denna skulle besitta en ”medfödd mildhet”. Detta sätt att be om hjälp har formulerats som en form av *hushållsstrategi* och, menar man, har varit mest förbehållet kvinnor. Detta visade sig dock vara något problematiskt att påstå, även i suppliker från män var man ofta noga med att lyfta fram att de ekonomiska svårigheterna drabbade deras hustrur och barn, det vill säga hushållet. I kvinnornas fall verkade det dock röra sig om en mer akut situation och därför

uttrycktes en form av hushållsstrategi framförallt tydligare. Ett fungerande hushåll förutsatte både en man och den patriarkala ordningen förutsatte en manlig överordning. När männen försvann och den patriarkala ordningen därför bröts kunde således de ensamma kvinnorna, ur sin identitetsram, plocka fram och identifiera sig som nödställda mödrar.

När det gäller genusidentiteter var det tydligt att detta var något ständigt förekommande. Dessa verkade heller inte passa in i Sahlins modell av motidentiteter utan dessa verkade vara viktiga att framhålla i alla sammanhang. I de flesta suppliker framhöll man om man var man eller kvinna, utan att detta egentligen behövde ha relevans för sammanhanget. Att man identifierade sig med sitt genus ser vi också i att nödställda kvinnor kunde utveckla en form av kvinnogrupsmentalitet och gå ihop för att skriva gemensamma besvär.

Identiteter som passade bättre in i Sahlins motidentitets-modell var olika stånds- och yrkesidentiteter. Detta ser vi i att man inte alltid identifierade sig med, till exempel, ett homogent bondestånd utan att man, när man rörde sig inom ståndet, var noga med att lyfta fram om man var frälse, krono- eller skattebonde. Vad man identifierade sig med och således vilken identitet man framhöll berodde således på sammanhanget och i en supplik från enbart frälsebönder fungerade istället de olika frälsegårdarna som en slags identitet och ett sätt att distansera sig ifrån övriga bönder. När det gällde suppliker ifrån enskilda personer var man också mer noga med att framhålla någon form av roll eller yrke snarare än en ståndsidentitet.

Att sammanhanget påverkade vilka identiteter som framhölls visade sig också vara fallet med hur man framställde sin hemort och sin region. Det har inte visats sig någon form av lokalpatriotiska uttryck och inte heller några belegg för att lokalsamhället skulle ha varit en mycket stark identitet hos supplikanterna.

Vilka olika narrativa sammanhang man lyfte fram i sina berättelser påverkade alltså hur man beskrev sig själv genom att dessa ledde till att man åberopade olika delar ur sin identitetsram och genom att identifiera sig med dessa konstruerade olika identiteter i sina suppliker.

När det kommer till de mer tvärkollektiva identiteterna och föreställningarna ser vi tydligt att den mest genomgående föreställningen var den om en religiös världsordning. Anspelningar på religiösa föreställningar återkom i en stor majoritet av supplikerna och det verkade inte heller ha funnits något speciellt mönster i vilka som valde att framhålla dessa och inte. Att något mönster inte går att utläsa visar på att det är fruktbart att försöka kartlägga mentaliteter hos människor i olika delar av dåtidens samhälle.

Religiösa anspelningar återkom också oberoende av de narrativa sammanhangen och detta försvårar den modell som skissades utifrån Göran Malmstedts uppdelning mellan en identifikation med nation, konfession och religion av den anledningen att religionen gav ett klart uttryck för att

snarare vara en tvärkollektiv föreställning som gick igenom alla samhällets kollektiva grupper och som inte krävde varken sammanhang eller motidentitet för att uttryckas. En identitet som en religiös person var något självklart att framhålla och jag menar också att detta inte bara var ett instrumentellt refererande utan en högst närvarande mentalitet och absolut uppfattades som något verkligt. Även om inga uttryck för sin konfessionella tillhörighet yttrades i supplikerna betyder inte att den, av Malmstedt inspirerade modellen var fel. Det betyder snarare att det i sammanhanget inte fanns någon konfessionell motidentitet då både Danmark och Sverige var protestantiska stater och således var detta inget problem. Joachim Östlund visar också på att Europas kristna stater ständigt strävade efter att hålla de kristna folken enade.

De religiösa föreställningarna menar jag, i linje med Hanne Sanders, absolut kan förklara varför inte övergången till en ny stat verkade påverka människors identiteter och föreställningar speciellt mycket under Hallands övergång till Sverige. Enligt tidens religiösa ordning skulle man som undersåte lyda sin världsliga överhet oavsett om denna var dansk eller svensk och detta kunde negligera olika former av "etnisk tillhörighet". Därför menar jag att till begreppet *riksidentitet*, skall en starkt religiös dimension tilläggas som kunde legitimera människors olika skiften i rikstillhörigheten. Genom att svära ed till en ny stat blev man undersåte till denna och ändrade därför sin riksidentitet. Huruvida någon form av halländsk, svensk eller dansk etnisk gemenskap eller ethniefaktiskt förekom eller ej har inte lyfts fram eller varit möjlig att undersöka. Jag menar dock att undersökningen visar på att det inte verkade vara några större problem för dåtidens människor att byta sin riksidentitet utan att detta resulterade i någon form av identitetsprostitution där man sålde sin "etniska" riksidentitet. Det som dock diskuterades och till viss del visades, var huruvida olika påtryckningar från den svenska kronan kunde skapa ett missnöje hos befolkningen som på grund av den förändring som övergången innebar, "nationaliserades" i kritiska diskussioner bland lokalbefolkningen. Detta visar Peter Sahlins var fallet i gränslandet i Pyrenéerna och Jens Lerbom visar att liknande hände på Gotland och exemplen ifrån borgerskapet i Kungsbacka och i Halmstad och bönderna i Melby visar på att liknande processer till viss del skulle kunna ha varit fallet även i Halland, man så säga kunde skapa en uppfattning kring en "gammal god dansk tid".

I undersökningen lades också fram en form av hypotes där man kunde anta att de många soldaterna ur den svenska armén skulle uttrycka sin etniska "svenskhets" som argument i supplikerna till den svenska förvaltningen i Halland. Detta visade sig dock vara helt felaktigt, inte i någon av soldaternas suppliker framkom någon form av uttryck för reflektioner kring sin etniska tillhörighet. Det som dock framkom var starka lojalitetsband till den svenska kronan, detta framkom dock också i en supplik ifrån en tidigare dansk smed som i samband med att han togs som krigsfånge, svor lojalitet till och började arbeta åt den svenska kronan.

Den enda suppliken där någon form av uttryck som skulle kunna tolkas som uttryck för en

etnisk tillhörighet, var ifrån några adelsmän som underströk att dessa var ”svenska adelsmän” och att deras bönder var ”trogna svenska undersåtar”. Här testades Anthony D. Smiths teori om, *lateral-* och *vertikala ethnies* och ifall adelsmännens uttryck kunde vara ett uttryck för en lateral ethnie med en form av protonationalistisk uppfattning som de i sin tur försökte applicera på sina bönder. Men vid en närmare kontextualisering av detta fall visade det sig att det snarare, eller åtminstone lika gärna, kunde ha rört sig om politiska uttryck där det för olika lagar och politiska och ekonomiska system, hade betydelse ifall man var adelsman som svurit ed åt den svenska eller den danska kronan. Att det skulle röra sig om någon form av protonationalism som spred sig från de högre samhällsskikten ner i de lägre skikten så som Jonas Nordin menar var rimligt att anta, är inget som supplikerna vittnar om.

7 - Källor och litteratur

Otryckta källor

Landsarkivet i Lund (LAL)

Guvernementet Hallands arkiv 1645-1657:

Suppliker (Enskilda personers brev) 1656-1657, volym DIV

Skrivelser från lokala myndigheter, kartong 1656-1657, volym DIII

Kungl. brev och skrivelser från Riksens Råd, kartong 1647-1656, volym DI

Litteratur

Bergman, Karl, *Makt, möten, gränser. Skånska kommissionen i Blekinge 1669-70*, Lund 2002.

Bergman, Karl, "Konfliktlinjer och rumslig mångfald i det tidigmoderna Skåne" i, Fredrik Nilsson, Hanne Sanders & Ylva Stubbergaard (red.), *Öresundsgränser. Rörelser, möten och visioner i tid och rum*, Lund 2007.

Davis Natalie Zemon, *Fiction in the Archives. Pardon Tales and Their Tellers in Sixteenth-Century France*, Cambridge 1987.

Erlandsson, Alf, *Skånska Generalguvernementet 1658-1693 och dess arkiv. Förvaltnings- och arkivhistoriska undersökningar*, Lund 1967.

Fabricius, Knud, *Skaanes overgang fra Danmark til Sverige. Studier over nationalitetsskiftet i de skaanske landskaber i de nærmeste slægtled efter Brømsebro- og Roskildefredene. Del I-II*, København 1906.

Gustafsson, Harald, *Gamla riken, nya stater. Statsbildning, politisk kultur och identiteter under Kalmarunionens upplösningsskede 1512-1541*, Stockholm 2000.

Gustafsson, Harald, ”Att göra svenskar av danskar? Den svenske integrationspolitikens föreställningsvärld 1658-1693” i, Karl-Erik Frandsen & Jens Chr.V.Johansen (red.) *Da Øsdanmark blev Sydsverige. Otte studier i dansk-svenske relationer i 1600-tallet*, Lund 2003.

Gustafsson, Harald, ”Att draga till Malmö och skaffa sig rätt. Undersåtar, överhet och identitetsföreställningar i skånska suppliker 1661-1699” i Fredrik Nilsson, Hanne Sanders & Ylva Stubbergaard (red.), *Öresundsgränser. Rörelser, möten och visioner i tid och rum*, Lund 2007.

Larsson, Sven, *När hallänningarna blev svenskar. Ett dramatiskt nationalitetsbyte 1645-1720*, Halmstad 2004.

Larsson, Sven, *När gränslandet fick fred. Halland under 1700-talet*, Halmstad 2010.

Lerbom, Jens, *Mellan två riken. Integration, politisk kultur och förnationella identiteter på Gotland 1500-1700*, Lund 2003a.

Lerbom, Jens, ”Rikets vardagliga förkroppsligande. En aspekt av Gotlands ”fördanskning” före övergången till Sverige 1645” i, Karl-Erik Frandsen & Jens Chr.V.Johansen (red.) *Da Øsdanmark blev Sydsverige. Otte studier i dansk-svenske relationer i 1600-tallet*, Lund 2003b.

Lerbom, Jens, ”Flyttare, flyktingar, återvändare. Migration i gränsområdet kring Öresund under 1600-talets andra hälft” i, Fredrik Nilsson, Hanne Sanders & Ylva Stubbergaard (red.), *Öresundsgränser. Rörelser, möten och visioner i tid och rum*, Lund 2007.

Malmstedt, Göran, ”Gud bevara oss för papister och turkar. omvärldsbilder och kollektiv identitet i svenska böndagsplakat under 1600-talet” i, Magnus Berg/Veronica Trépagny (red.), *I andra länder. Historiska perspektiv på svensk förmedling av det främmande. En antologi*. Lund 1999.

Marklund, Andreas, ”Gossen & husbonden. Ideal, individer och äktenskap i 1700-talets Sverige” i Gudrun Andersson (red.), *Bedrägliga begrepp. Kön och genus i humanistisk forskning*, Uppsala 2000.

Nordin, Jonas, *Ett fattigt men fritt folk. Nationell och politisk självbild i Sverige från sen stormaktstid till slutet av frihetstiden*, Stockholm/stehag 2000.

Olsson, Andreas, ”Inte bara undersåte, utan också borgare. De skånska stadsinvånarnas identitetsbruk 1658-1685” i Fredrik Nilsson, Hanne Sanders & Ylva Stubbergaard (red.), *Öresundsgränser. Rörelser, möten och visioner i tid och rum*, Lund 2007.

Remgård, Arne, ”Vad betydde Brömsebrofreden för den halländska bondebefolkningen?” i *Tidsskriften Ale. De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening nr 2000:3*, Lund.

Reynolds, Susan, ”Regnal sentiments and Medieval Communities” i *Nationalism*, Edited by John Hutchinson and Anthony D. Smith. Oxford New York 1994.

Rosén, Jerker, ”Hallands försvenskning. Från freden i Brömsebro till våra dagar” särtryck ur *Hallands historia II*, Halmstad 1959.

Rosengren, Henrik, ”*Judarnas Wagner*”. *Moses Pergament och den kulturella identifikationens dilemma omkring 1920-1950*, Lund 2007.

Sahlins, Peter, *Boundaries. The Making of France and Spain in the Pyrenees*, Berkley 1991 (1989).

Sanders, Hanne, ”Religiöst eller nationalt verdensbillede? Skåne efter overgangen til Sverige i 1658” i, Hanne Sanders (red.), *Mellem Gud og djævelen : religiøse og magiske verdensbilleder i Norden 1500-1800*. København 2001.

Sanders, Hanne, *Efter Roskildefreden 1658. Skånelandskapen och Sverige i krig och fred*. Lund 2009.

Sandklef, Albert, *Varbergs historia*, Varberg 1963. Rosén 1959.

Sebro, Louise, *Mellem Afrikaner og kreol. Etnisk identitet og social navigation I Dansk Vestindien 1730-1770*, Lund 2010.

Smith, Anthony D., *The Ethnic Origins of Nations*, Oxford 1986.

Smith, Anthony D., *National Identity*, Reno Las Vegas 1993 (London 1991).

Stadin, Kekke, *Stånd och genus i stormaktstidens Sverige*, Lund 2004.

Supphellen, Steinar, ”Supplikken som institusjon i norsk historie. Framvokster og bruk særleg først på 1700-tallet” i *Historisk tidsskrift (Norge)*, 1978:2.

Trulsson, Lars, *Halmstads Historia Del II. Tiden 1645-1850*, Halmstad 1968.

Tsuda, Takeyuki, *Strangers in the ethnic homeland. Japanese Brazilian return migration in transnational perspective*, New York 2003.

Villstrand, Nils Erik, "Bokstäver, bönder och politik" i; Peter Danielsson, Håkan Nordmark, Jan Samuelson (red.), *Att komma till tals. Nedslag i den nordiska historiens vardagslunk och konflikter*, Växjö, 1999

Östlund, Joachim, *Lyckolandet. Maktens legitimering i officiell retorik från stormaktstid till demokratins genombrott*, Lund 2007.

Österberg, Eva, *Folk förr. Historiska essäer*, Stockholm 1996 (1995).